

LINNAD JA ALEVID

EESTI LINNADELIIDU HÄÄLEKANDJA

Väljaandja: Eesti Linnadeliit, Tallinnas --- Vastutav toimetaja: V. Smetanin

№ 7/8 (47/48)

V AASTAKÄIK

Toimetus ja talitus: Eesti Linnadeliit, Tallinn,
Pikk 6, telefon 431-58.

Ilmub 10 korda aastas.

Numbri hind 25 s.

1933

Veebruar

Keskkooli reformi vajadus ja lähtekohti selle teostamiseks.

J. Lang.

Tartu linna koolinõunik.

Viimasel ajal on jälle elavamalt päevakorra kerkimas keskkooli ümberkorraldamise küsimus. Eesti Kultuuri Sõprade Koondis Tartus on paari viimase aasta jooksul teiste hariduspoliitiliste probleemide hulgas mitmel puhul käsitelnud ka keskkooli küsimust. Praegu on töötamas sel alal vastav komisjon, milline loode-tavasti lähemal ajal esineb kindlate üksik-asjalikumate ettepanekutega. Hiljuti võt-tis ses küsimuses „Päevalehes“ (nr. 15) sõna meie tuntud vanem koolitegelane N. Kann artiklis „Kas kahe- või kolme-astmeline ühtluskool?“ Haridus- ja Sot-siaalministeeriumi Koolivalitsuse abidi-rektor A. Borkvelli poolt on koostatud pikem memorandum keskkooli ümberkor-raldamise asjas; sellest nähtub, et ka keskvalitsus on tunnustanud vajalikuks võtta päevakorra keskkooli ümberkor-raldamise küsimuse. Peab tähendama, et meie keskkooli reformi probleem pole mitte uus. Juba varsti pärast Avalikkude keskkoolide seaduse jõusse astumist (1. augustil 1923) hakkasid kostma üksikute koolitegelaste poolt hääled reformi vaja-dusest. Alates Tartumaa hariduspäevast (1925. a.) on reformi mõtted järjest tihe-nenud. Õpetajaskonna üldseisukohad ses küsimuses fikseeriti juba I gümnaasiumi-õpetajate-kongressil aprillis 1929, kus mit-melt poolt esineti läbimõeldud reformiet-tepanekutega, mis oma üldpõhimõtteis leidsid heakskiitmist. Vahepeal on küsi-mus arenenud edasi ja tunginud laie-maiste ringkonnisse. Mitmed uued asja-olud — tööta haritlaste probleem, eelarve raskused — sunnivad meid asuma kavat-susilt tegudele. Seepärast on vajalik ka

igal omavalitsustegelasel jõuda selgusele ses väga tähtsas hariduspoliitilises küsimu-ses ja aidata omalt poolt kaasa ta otstar-bekohaseks lahendamiseks.

Mis on siis meie praeguse keskkooli osalt ebamäärane, osalt kahepaikne üles-anne meie koolivõrgus. Keskkooliseadu-sest loeme: „Keskkooli ülesandeks on harit-d kodanikkude kasvatamine ja õpilaste ettevalmistamine kõrgemasse õppeasuti-sse astumiseks...“ Esimene neist üles-andeist — „haritud kodanikkude kasvata-mine“ — on sisult õieti ebamäärane, kind-late piirjoonteta. Eks taotle ju iga kool, olgu see alg-, kesk-, kutse- või kõrgem kool, lõppude lõpuks haritud kodanikkude kasvatamist, igaüks oma abinõudega ja viisil. Seega ei saa me haritud kodanik-kude kasvatamist lugeda ühelegi koolitüü-bile mingiks eriliseks ülesandeks. Vist ei hakka keegi tõendama, et üldharidusliku keskkooli lõpetanu on haritud kodanik, kutsekooli lõpetanu aga mitte.

Igal kodanikul on täita ühiskonnas mõ-nesugune ülesanne, funktsioon. Kooliha-ridus, olgu milline tahes, peab soodustama kodanikel nende funktsioonide täitmist. Seepärast siis tuleb hinnata keskkoolis an-tavat üldharidust — haritud kodanikkude kasvatamist — samuti selle rakendamise seisukohalt tegelikus elus.

Meil lõpetab iga aasta keskkooli umbes 2000 abiturienti. Neist astub ülikooli ligi 500, s. o. 25%. Teised keskkoolilõpetanu-d astuvad otse ellu. Seega tekib küsimus, kas on tarvilik ja otstarbekohane, et 1500 (75% lõpetanuist) noore kodaniku hari-duse tee ellu peab viima just mööda üli-kooli ukse eest. Arvan, et meie noorsoo

hariduse huves see pole tarvilik. Ka mitte tegeliku elu seisukohalt. Et juhtida noori ellu mitmesuguseile tegevusaladele, kus on nõutav algkoolist kõrgem üldharidus (tegevus kantseleides, kontoreis, posti-telegraafi-, raudteeteenistus jne.), seks pole sugugi vajalik praeguse keskkooli lõpetamist. Samu funktsioone võivad edukalt toimetada ka 2—3 aastat vähem kooliharidust saanud isikud, nagu me seda oma praktikast lähemas minevikus väga hästi teame. Andsid ju vene ajal linnakooli (kõrgemate algkoolide) lõpetajad küllaldase ettevalmistusega ametnikkude kaadri. Prantsusmaal toimub praegugi administratiiv- ja majanduslikul alal töötavate ametnikkude ettevalmistamine kõrgemate algkoolide (*Écoles primaires supérieures*) kaudu, millised on kolmeaastase kursusega koolid, kuhu võetakse vastu sundusliku algkooli lõpetanuid. Pealegi ei anna praegune keskkool — peale kommertsgümnaasiumide — mingit erilist ettevalmistust selliste funktsioonide täitmiseks, sest meie keskkooli õppekavus puuduvad seks vastavad ained, nagu raamatupidamine, kiir- ja masinakiri jne.

Teine keskkooli ülesanne — ettevalmistamine ülikoolile — on palju kindlapiirilisem ja konkreetsem, sest ülikool esitab siin kindlad nõuded. Tahame neid arvestada, siis ei saa me vabalt teostada keskkooli esimest ülesannet. Kuid ka ülikool pole rahul praeguse keskkooli lõpetanutega. Mitmel puhul on ülikool esinenud põhjendatud soovidega keskkoolilõpetaja haridusliku taseme tõstmise vajaduse kohta. Seega ei rahulda praegune keskkool küllaldasel määral ei üht ega teist temale seatud ülesandeist.

Otse ellu astumiseks on praegune keskkool tarbetult liiga pikk, kulukas ja õppekavult kohandamata, ülikooli studiumile ettevalmistamiseks aga vastupidi — liialt napp ja puudulik. Siit järgneb, et meie keskkoolile teatud ülesanded on sobimatud, üksteisele vastukäivad, ja seetõttu on ka otstarbekohatu hoida kunstlikult koos ja püüda sulatada ühte seda, mis siseviste vastolude tõttu end ei anna liita ühte. Neist raskusist saame üle, kui praeguse teise astme kooli, keskkooli, asemele loome kaks iseseisvate ülesannete ja õppekavaga kooli. Üks neist, lühemaajalise õppekursusega, nimetame ta reaalkooliks, juhivad noori otse ellu mitmesuguseile praktilisele tegevusaladele, teine, pikemaajalise kursusega — gümnaasium, valmistab ette ülikoolile. Kuidas

seda teostada, seks on mitmeid võimalusi. Ei taha nende juures praegu peatuda. Peaasi on esialgu see, et tunnustame teise astme kooli sellise konstruktsiooni vajadust, küllap siis edasi leiame ka võimalusi tema otstarbekohaseks teostamiseks. Majanduslikud raskused pole siin takistuseks, sest praeguste keskkoolikrediitide piires on väga hästi võimalik teostada ümberkorraldamist.

Peale ülalnimetatud kindlaile ülesandele kohandumise (ettevalmistus ülikoolile ja praktilisele tegevusele elus) on veel teisigi kaaluvaid motive, mis põhjustavad algkoolist kõrgema üldharidusliku keskkooli jagumist kaheks iseseisvaks kooliks. Juhin tähelepanu siin paarile tähtsamale neist, nimelt mittelõpetanute suur arv ja kohasema üldharidusliku baasi loomine kutsekoolile.

On üldiselt teada, et keskkooli I kl. astujaist lõpetab umbes 50%. Teine pool langeb enne lõppu välja, peamiselt esimesis klasses. Ka õpilaste parema valiku puhul ei jõua kõik kooli astujad käia alatud teed lõpuni. Põhjusi on siin õige mitmeid. Kuid praegusel korral on väljalangemiste % liialt suur — tervelt pooled. Nende noorte saatuse eest oleme vähe hoolitsenud. Nad on jäänud pooliku haridusega, iga poolik haridus on aga halb haridus. Lühema vahejaama (reaalkooli) loomisega suudaksime seda puudust vähendada tunduvalt, mis oleks märgatavaks edusammuks meie koolikorralduses.

Ka kutsekoolile ettevalmistuse mõttes oleks kavatselaval reaalkoolil suur tähtsus. Praegu on ettevalmistus kutsekoolile äärmiselt ebamäärane, eriti käsitöö- ja majapidamiskoolis. Siin võime leida algkoolilõpetanute kõrval rohkesti keskkoolilõpetanuid ja keskkooliklassist väljalangemuid. Ei saa kuidagi pidada loomulikuks nähet, et keskkoolilõpetanud tulevad koguni algkooli täienduskooli. Vahejaama loomisega alg- ja keskkooli lõpu vahel saaksime reaalkooli lõpetanute näol kohase ja küllaldase ettevalmistusega õpilasmaterjali kutsekooli jaoks, olgu see naiskäsitöö-, majapidamis-, põllumajandus- või mõni teine kutsekool; ka pedagoogium ja tehnikum võiks samuti toetuda reaalkoolile. Praeguseid algkoolilõpetanuid aga on nende lihtsuse tõttu (12—16 a.) sageli raske juhtida kutsekooli.

Eelpool vaatlesime keskkooli küsimust puhtkorralduslikust seisukohast. Kuid peale selle tuleb võtta revideerimisele ka meie senine suhtumine keskkooli kui sun-

dusliku algkooli jätkusse, kui algkooli täienduskooli. Meie koolikorralduse aluseks on n. n. ühtluskooli põhimõte. Selle järgi moodustab kogu koolivõrk ühise orgaanilise terviku, mis ei vii edasi õppijaid, vaid soodustab kõigile andekamaile käia haridusteed lõpuni. Seega siis ei tähenda ühtluskool mitte seda, et iga algkoolilõpetanu peab pääsema keskkooli ja keskkoolilõpetanu ülikooli, nagu meil nii mõnigi kord on püütud väita.

Teatud põhiharidus on tarvilik kõigile kodanikele. Seda annab meile sunduslik 6-klassiline algkool. Keskkooliharidust meie ei suuda teha kättesaadavaks kõigile. Ühiskondlikkude vajaduste seisukohalt pole seda ka tarvis. Seepärast on sunduslikust algkoolist kõrgem üldharidus, olgu siis ülikooli viiv gümnaasium või otse ellu ja kutsekooli viiv reaalkool, määratud ainult neile, kes oma suuremate vaimsete eelduste poolest suudavad neis koolis töötada küllalt edukalt. Et meil iga algkoolilõpetanu ilma eksamita pääseb keskkooli, kui seal on ruumi, ja seda on meil ikka olnud, siis kuuluvad meil keskkoolilõpetajate hulka sageli sellised, kes sinna kuidagi kuuluma ei peaks. See automaatne edasipääsmine algkoolist keskkooli on meile suuremaid hariduspoliitilisi eksisamme, mis on paisutanud liialt laiaks me keskkoolivõrgu, samuti halvavad ka ülikooli tegevust. Sellest tuleb loobuda, mida varem seda parem. Keskkool pole mitte täienduskool, kuhu peab pääsema iga algkoolilõpetanu. Inglise keskkooli korralduses öeldakse väga õieti: „Nii kasvatuslikult kui majanduslikult seisukohalt on soovitatav nii palju kui võimalik kindlustada, et keskkoolis toimuvat tööd ei takistataks, või nende koolide ehitisi ja summasid ei kulutataks asjatult selliste õpilaste vastuvõtmisega ja koolis hoidmisega, kes ei anna head lootust saada kasu pakutavast haridusest.“ Seepärast siis ükski õpilane ei pääse inglise keskkooli muidu, kui ta pole sooritanud vastavat sisseastumiskatset, mis peab kindlustama õpilase kõlblikkust keskkoolitööle. Katse ühel või teisel kujul on tarvitusel keskkooli astumisel peaaegu kõigis vanemais kultuurmais (Saksamaal, Austrias, Prantsusmaal, Rootsis, Ungaris jne.). Igasuguse katse puudumisel pääsevad meil keskkooli ka nõrgimad algkoolilõpetanud, vahest koguni nõrgaandelisedki. On küllalt juhtumeid, kus algkooli vastutuleku mõttes annab lõputunnistise oma õpilasele tingimusega, et ta keskkooli ei läheks.

Tunnistis käes, läheb ta siiski. On arusaadav, et selline õpilasmaterjal halvab äärmiselt keskkoolitööd. Ka õpilasil endil pole sellest kasu — nad langevad niikuinii varsti koolist välja.

Praeguses olukorras ei saa teha etteheiteid õpilasele ega koolile. Kool vajab õpilasi, sest muidu ei saa täita eelarvet, noored tahavad õppida edasi ja kohasema koolitööübi puudusel lähevad üldise vooluga kaasas keskkooli. Mis aga vajab hädasti parandust, see on keskkooli vastuvõtmise viis. Praeguses olukorras aga on valiku tegemine õpilaste vastuvõtmisel võimatu, sest koolis on vabu kohti harilikult rohkem kui kooli astuda soovijaid. Ühes keskkoolide koondamisega on majanduslikkude raskuste surve vähenenud ka keskkooli astujate arv. Tagajärjeks on see, et kogu aeg keskkoolid on pidanud võtma vastu iga soovija, vahest koguni hankima õpilasi kunstlikult, et mitte sulgeda klasse. Tahame teostada õpilaste nimetamisväärilist valikut, tuleb olemasolevat keskkoolivõrku veel koondada tunduvalt. Sest senini on võinud õpilasi valida ainult õpetajateseminarid ja mõned üksikud Tallinna keskkoolid. Kaugelt suurem osa keskkooli on sunnitud ütlemata teretulemast igale uksest sisseastujale algkoolilõpetanule. On arusaadav, et sellises olukorras ei suuda keskkoolid ka parima töökorralduse juures saavutada õppetegevuses vajalikku tööpinget ja edu.

Kõva selektsiooniga suudaksime ka praeguses keskkoolis tõsta tunduvalt tulemuste taset ja võib-olla enam-vähem rahuldadagi ülikooli nõudeid. Kuid nagu nägime ülal, pole teise astme üldharidusliku kooli ülesandeks ainult ettevalmistus ülikoolile, sinna läheb kõigist lõpetanuist praegu vaid umbes 25%, vaid veel enam noorte ellu juhtimine mitmesuguseile tegevusaladele. Seepärast pole võimalik ainult selektsiooniga kõrvaldada kõiki puudusi, vaid tuleb ka muuta praeguse keskkooli üldist konstruktsiooni, muutes praeguse kaheastmelise ühtluskooli (algkool, keskkool) kolmeastmeliseks (algkool, reaalkool, gümnaasium).

Eelpool käsitleme kahte keskkooli ümberkorralduse lähtekohta — kolmeastmelist ühtluskooli ja selektsiooni. Peale nende tuleb koolisüsteemi üksikasjalikul arendamisel pidada silmas veel teisigi seisukohti. Näiteks võõrkeelte suhtes peame oma kooli korraldama nõnda, et meil ei tarvitseks end siduda ainult ühe kindla esimese võõrkeelega, nagu seda praegu on

saksa keel. Mitmesuguseil kultuurilisel ja poliitilisel kaalutlusil on vajalik, et meil leiduks keskkooles, kus esimeseks võõrkeeleks oleks ka inglise, prantsuse või koguni vene keel, mitte aga nõnda, nagu praegu, kus saksa keel on eesõigustatud seisundis. Eesti kultuuri huves on otsene kokkupuutumine mitme suurrahva kultuuriga, mitte aga ühe rahva kultuurvasalliks muutumine. Edasi peab ümberkorraldamisel pidama silmas, et tarbetult ei lammutataks ja lõhutaks seni tehtud tööd, vaid püütaks võimalikult lähtuda olemasolevaist vormest, kujundades neid ümber uuteks ja otstarbekohasemaiks. Eriti on tähtis, et ei lõhutaks seniseid elujõulisi

koole kui majanduslikke ühikuid, sest siis ei leia olemasolevad ruumid ja inventar täit kasustamist. Ka peab pidama tõsiselt silmas rahva tungi hariduse järgi ja mitte vähendama algkoolist kõrgema üldhariduse saamise võimalusi, kuigi tuleb koondamisele ülikooli viiv keskkooliosa, kõiki ülalmainitud lähtekohti tuleb pidada tõsiselt silmas meie ühtluskooli ümberkorraldamisel ühtluskooliks, mis senisest suuremal määral rahuldaks ühiskondlikke tarvidusi ja arvestaks ka meie majanduslikke võimeid. Loodan, et hea tahtmise juures see meil õnnestub, sest eeltoid on juba rohkesti tehtud.

Suhkrutööstusest Tallinnas möödunud sajandil.

R. Kenkmann.

Tallinna Linna Arhiivi uuema osakonna korraldaja.

Eesti senise lühikese iseseisvusaja jooksul on juba korduvalt kerkinud päevakorra oma kodumaise suhkrutööstuse rajamise küsimus. Alles hiljuti tehti sellest ajakirjanduses jälle juttu. Seepärast ei tohiks olla huvituseta ega ülearune, kui alamal esitatakse mõningaid andmeid arvatavasti esimese ning ainukese sedalaadi ettevõtte kohta Eestis, mis töötas läinud sajandi teisel, kolmandal ja veel neljandalgi aastakümnel. Teated põhjenevad peamiselt Tallinna Linna Arhiivi materjalidel, mis seni avalikkusele on jäänud peaaegu täiesti tundmatuiks. Ainult osaliselt on nad juba trükitud leidnud kasustamist, kuid sedagi õige piiratud ulatusel kas saksa- või venekeelseis väljaandeks, mis õige harva võivad sattuda eesti lugeja ette.

Kes tallinlasist ei tunneks Suhkrumägi ehk Marienbergi Piritä tee ääres mererannal ühes seal asetseva toreda lossiga, mille 1874. a. ehitas vene aristokraat kindraladjutant Anatol Vladimirovitš krahv Orlov-Davõdov? Viimaseil aastail seal läheduses teostatud hädaabitööd suurema arvu töölistega merekalda ja mäe maha-kaevamiseks on koha teinud kuulsaks vistist üle kogu riigi.

Kuuldes esmakordselt „Suhkrumägi“ nime, tundub nagu kuuluks see selliste pilkenimetuste hulka, nagu neid rahvasuus harilikula omavad linna ligiduses või ääres asetsevad „Pudrumäed“, „Pilpa-“, „Karbi-“, „Kelmi-“, „Varga-“ jne. külad; „Sikupillid“, „Lonkav Konn“, „Roheline

Haug“ jne. Tutvunud aga koha minevikuga, peame tunnustama, et Tallinna läheduses leiduv „Suhkrumägi“ moodustab erandi. Ta on päritud seal töötanud omaaegselt tõeliselt suhkruvabrikult. Enne nimetati kohta saksa keeli „Strietberg“ (vigaselt ka „Striekberg“), s. t. „Riiu-“ ehk „Sõjamäeks“, nähtavasti mõne vanasti seal aset leidnud sõjalise kokkupõrke või lahingu järgi.

Kuid enne kui praegusele Suhkrumäele ehk Marienbergile kerkisid vabrikuhooned, oli suhkrutööstuse rajamisküsimus Tallinnas teinud läbi teatud arenemiskäigu. Aga veel enne kui puudutada seda, peame lühidalt valgustama üldist olukorda, milles tuntu tarvidust kohaliku suhkruvabriku järgi, ja mis viis selle asutamiseni.

Tallinna suhkruvabriku rajamine langeb möödunud sajandi teise aastakümne algusse, millel on palju ühiseid jooni praeguse keskealise ja vanema inim põlvte poolt läbielatud sõja- ja ka käesoleva ikka raskemaks muutuva kriisiajaga. Sellal ägas Euroopa majandus Napoleoni poolt maksmapandud niinimetatud kontinentaalsulu ehk -blokaadi all, mis keelas mandril iga suguse kaubandusliku ning muu läbikäimise Prantsusmaa toleaege verivaenlase Inglismaaga. Keeld maksis ka viimase laialdaste asumaade kohta. Ainult kahe hädatarviliku artikli — kohvi ja suhkru — sissevedu kolooniaist jäi esiotsa lubatuks. Kuid seegi võis toimuda ainult era-

pooltute riikide, mitte Inglismaa lipu all. 1810. a. nõudis Napoleon täielikku keeldu ka kohvi ja suhkru kohta ja pani koloniaaltooteile kõrged keelutollid, kuna Inglismaalt salaja sissetoodud kaup määrati põletamisele.

Selline olukord, nagu nüüdsedki tollimüürid, lõi Euroopa mandririikides soodsa eeldused omamaa tööstuse tekkimiseks, arenguks ja õitsenguks. Kuigi peedi suur suhkrusisaldavus oli avastatud Maigraf'i poolt Berliinis juba 1747. a. ja esimene peedisuhkruvabrik Alam-Sileesias asutatud Achard'i poolt 1801. a., sai uus tööstusharu omale nii-öelda esimesed jalad alla alles kontinentaalblokaadi ajal. Kõige kindlamini sündis see Prantsusmaal, kus tänu mõningaile tehnilisile täiendustele peedisuhkruvabrikud jätkasid lakkamatult oma tegevust Napoleoni kukutamise ja kaubanduse vabaksandmise järelegi, kuna mujal vististi kõikjal see tööstus läks hingusele ja alles 1820-dais aastais hakkas uuesti pikkamööda tärkama jälle ellu.

Venemaa astus küll vastu Napoleooni 1810. a. tolele ja nõudmisile, mis sai üheks 1812. a. hukatusliku sõjaretke põhjuseks, kuid siiski ulatus uute tööstuste ja vabrikute asutamistuhin siia Ida-Euroopassegi. Sellest tunnistavad terve rida keisri manifeste, kärke ja valitsuse korraldusi ja määrusi, eriti 1810. ja 1811. aastast. Neis kutsutakse kodanikke üles vabrikute ja tööstuste asutamiseks ja lubatakse seks mitmesuguseid soodustusi.

Peedisuhkruvabrikute kohta eraldi avaldas valitsus kaks riiginõukogu arvamust, millised keisri poolt 23. veebruaril ja 7. juunil 1811 kinnitatud ja seega oma sid otsuste jõudu. Esimeses arvamuses lubatakse neile, kes soovivad asutada vabrikuid suhkru valmistamiseks peetidest, iga puuda suhkru (ka peene suhkru) kohta põletada pang piiritust ja seda müüa vabalt, tasudes piirituselt vaid määratud maksu riigile. Et vältida kuritarvitusi ja sekeldusi teiste piiritusemüüjatega, pidi iga suhkruvabrikant, kes kavatses hakata põletama ja müüma piiritust, teatama sellest siseministeeriumile. Riiginõukogu teises arvamuses lubatakse vedada välja tollita põletatud viina, piiritust ja likööre, kui nad tõesti valmistatud peedisuhkru jätiseist ja nende kvaliteet vastab maksu-vaile määrusile.

Valitsuse korduvad üleskutsed ja ergutused ei jäänud vastukajata Tallinnas. Eeskuju selles andis pürjermeister

G. J. Holding, kes raekoosolekul 4. oktoobril 1810 teatas, et ta on asutanud tubakavabriku. Eht meie aja kombel ruttas ta kohe paluma valitsuselt laenu. Kuid see jäi tal vististi küll saamata, sest ta suri õige pea ja 30. detsembril 1811 kubernerile saadetud vabrikute nimistus mainitakse juba kaubamaja Reiahart & Ko. uuestiasutatud tubakavabrikut. Olgu lisatud juurde, et hoolimata tubakavabrikute asutamisest linna esimeste kodanikkude poolt, loeti sellal avalikku suitsetamist väljas uulil veel raskete (vistist koguni kriminaal-) süütegude hulka. Igatahes saatis Tallinna komandant kindralmajor von Berg 2. augustil 1810 rae kaudu kohalikele politseivõimudele ettekirjutise, valjult valvata selle järele, et ohvitserid uulil ei suitsetaks ega majade ligidal rakette ei laseks, millest tuleb viivitamata teatada platsmajorile.

Suhkruvabriku asutamise sooviga esinesid Tallinnas 2 kohalikku kaupmeest — I gildi kaupmees D. Rodde — D. Rodde & Ko.-nimelise kaubamaja omanik — ja I gildi (pärastpoole ajutiselt ka II ja III gildi) kaupmees Johan Gottlieb Clementz. Esimene toonitab 28. septembril 1811 Tallinna sõja- ning Eestimaa kindralkubernerile Holstein-Oldenburgi printsi Augustile esitatud palves, et teda kihutavad tagant keisri poolt mitmel puhul väljendatud ergutused ja tahe omamaa tööstuse rajamiseks, „patriootiline ind“ („*der Patriotische Eifer*“) ja „väljavaa- ted“ lubatud kasu saamiseks. Et hoiduda suurist kuludest, mida oleks toonud uute vabrikuhoonete ehitamine, selleks on ta vabriku jaoks lasknud seada korda oma kivimaja Pikal uulil nr. 44 ühes juurdekuuluvate päraldistega ja valmistada plaani selle kasustamiseks. Nüüd vajab ta vabriku avamiseks veel vaid politsei luba, milleks palub kubernerit korraldust.

Kuberner saatis palve ühes vabrikuruumide kasustamisplaaniga raele edaspidiste sammude astumiseks ja otsustamiseks. Viimane määras ruumide kasutamiskõlblikkuse ja otstarbekohasuse selgitamiseks (nii nagu see sünnib veel nüüdki) komisjoni, milline koostus kahest raehärrast, magistraadi sekretärist ja linna ehitusmeistrist (Stadtbaumeister) Engel'ist (pärastisest kuulsast Soome arhitektist). Kohapealsel järelevaatusel sama aasta 11. oktoobril konstateeriti kõigepealt millised elumajad ja muud hooned asetsevad kavatsetud vabriku läheduses. Eramaja-

de kõrval leiti sealt ka 2 kroonu ladu ehk magasin.

Siis siirduti vabriku peahoone, maja nr. 44, lähemale ülevaatusele. Olgu tähendatud, et sellal tarvitati kinnistus-, mitte politseinumbreid, nagu praegu, ja maja nr. 44 vastab praegusele politseinumbrile „Pikk 36“, s. t. viimasel ajal palju paksu verd tekitanud ja kurja kuulsuse omandanud Samuelitši ehk o./ü. „Domus'e“ „pilvelõhkujale“. Tol korral seisis samal kohal kolmekordne „massiivne“ kivimaja, millel ainult trepid, põrandad ja laed olid puust, ja millisel oli raudplekkkatus.

Suhkruvabriku köök kahe sisseüritatud katlaga oli kavatsatud mahutada ruumikasse õuepoolseesse tuppa maja alumisel korral ja talle oleks tulnud ehitada kõike kolme majakorda läbiv korsten. Kõigisse kordadesse ulatuv pumbaga töötav veetoru oli juba seatud üles. Köögi alla tuppa (vaatega Brooksmäele) pidi tulema suhkru kuivatamise ruum harilikku, kuid suure ahjuga. Mahukate kuivatusruumide seadistamine oli nähtud ette ka keskmisele ja ülemisele korrale. Köögi alla võidak võtta ka õuel asetsevat vankrikuuri, kuid linna ehitusmeistri arvates pole see seks kohane. Tuleohu vähendamiseks kavatakse köögis hakata põletama kivisütt, millel pole leeki.

Kuigi linna ehitusmeister leidis, et ei tarvitse üldse karta suuremat tuld ja kütmist, tekitas sellise ettevõtte asutamine lähimais naabreis, kelleks osutusid kaks leskprouat, tõsist hirmu. Nad esitasid raele koos oma hooldajatega valju protesti, näidates võimalikule tuleohule, toetudes seejuures Lüübeki õiguse 3. raamatu 12. peatüki 12. punktile. Peab mõnna, et sellal oldi tarvilikkude paragrahvide otsimisel leidlikumad ja nende käsitamisel resoluutsemad kui nüüd, sest aastasadu maksvusel olnud seadus — Lüübeki õigus — polnud näinud ette selliste „moodsate“ käitiste tekkimist kui seda oli kirjeldatud suhkruvabrik ja osutatud punktis räägitakse vaid seppadadest, pruulimiskodadest, seebikeetjaist jne. Siiski raad ühines protestiga ja saatis oma eitava seisukoha edasi kubernerile, rõhutades ses vabriku sobimatust kesklinna ka hügieenilisil põhjusil.

Suhkruvabriku avamise palve tagasilükkamine ei tähendanud aga sugugi veel D. Rodde' lõplikku eemaldumist kohalikkude töösturite hulgast. 1815. a. pani ta uuesti käima materjalipuudusel 1808. a. seisumajäänud (1799. a. asutatud) endise

C. G. Metzki' sitsi- ja värvimisvabriku Šarlottentalis ja viis ta paari aastaga heale järjele, millele järgnes uus järsk langus.

Rohkem õnne kui D. Rodde'l oli ta võistlejal J. G. Clementz'il. Tema palve suhkruvabriku asutamiseks pole seni linna arhiivis veel ära kirjaski tulnud ilmsiks. Kuid raeprotokollid, kinnistumaterjalid ja kindralkuberneri markii Paulucci' poolt 1820. a. nõutud statistilised ja muud teated¹⁾ sisaldavad ta ettevõtte ja selle tegevuse kohta nii mõningaidki andmeid.

Oma vabriku asukohaks valis Clementz mitte enam linna, nagu seda tegi Rodde, vaid praegusel Suhkrumäel ehk Marienbergil asetsenud väikemõisa (*Höfchen*) Strietbergi, milline kinnistati rae poolt tema nimele 24. oktoobril 1811. Sinna ehitas ta mitte ainult vabriku peahoone ühes tarvilikkude ladude ja administratsiooniruumidega, vaid ka tööliste kasarmu. Viimane pidi tol ajal olema hädavajalik, sest vabrik asetses mitu head kilomeetrit linnast eemal, ja Narva maantee ümbrus oli enamasti veel hoonestamata. 8-tunnisest tööpäevast ei võinud aga keegi veel näha kurja undki, vaid töötati varahommikust hilja õhtuni, mispärast töölisel ei saanud elada vabrikust kaugel, kuigi meil selle kohta puuduvad veel otse sed andmed. Selle küsimuse lahendamaks kõige kindlamini ning selgemini vabriku maaala plaan, millel märgitud kõik hooned ja mis varustatud tarvilikkude seletustega (eksplikatsiooniga).

Sellise plaani puudumist korvavad teatud määrani pildid, mis säilinud endise suhkruvabriku kohta ja mis hoonete välimuse suhtes ületavad täielikemadki plaanid. Tänu sellele, et Suhkrumäelt ja selle ligidalt Lasnamäelt avaneb ilus vaade merele ja Tallinnale, on suhkruvabriku pilte mitmelt kunstnikult ja mitmes väljaandes Käesoleva kirjutise jaoks on võimalik olnud kasutada sama originaali (umb. a. 1832/33) kaht erisuuruses koopiat Tallinna Eesti Kunstmuuseumis, nimelt E. J. M. Hostein'i (nr. 366) ja Steingrübel'i (nr. 481) oma.

Kuigi tolleaegseid algeksemplaris käsitsi joonistatud ja hiljemini paljundatud pilte ei tohi täpsuselt iialgi võrrelda kõikeregistreerivate päevapiltidega, võime

¹⁾ Markii Paulucci'le 1820. a. Tallinnast saadetud teated on mõningate vähete, kuid suhkruvabriku kohta oluliste lühendustega avaldatud vene keeles omaaegses „Eestimaa Kubermangu Teatajas“ — „Эстляндскія Губернскія Вѣдомости“ 1890, nr. 46 jj.

saada nende põhjal siiski peajoonetes õige ülevaate endise suhkruvabriku ehitist ja nende vastastikkusest asendist. Igatahes peaks pildil kaunis esiplaanil asetsev suurim kolme-, ühes keldrikorruga neljakordne kiviehitis kahe pika väljaspool seinu tõusva korstnaga ja keskkatusel kõrgendatud alusele paigutatud tunnikellaga olema vabriku peahoone. „Tornikell“ on mainitud ka vabriku inventarinimistuses a. 1832, samuti nagu teine „metallkell“ vabrikurahva kokkuhelistamiseks, mis täitis niiviisi praeguste auruvilede (sireenide) ülesandeid.

Peahoone kõrval, temast vaid mõni samm mere poole leidub teine, sama kõrge, kuid umbes poole võrra lühem kiviehitis harilikude korstnatega. See võis olla kõige tõenäolisemalt kas tööliste kasarm, või ka tehas, mis varustas suhkruvabrikut tarvilikkude saviraffineerimisvormidega ja pottidega, mida nimetatakse avamisteedaandes 1812. a. kui ka inventari hulgas 1832. a. Peahoonest vasakul näivad olevat mõned laod ja paremal, ulatudes pildist välja, elumajad vabriku administratsioonile ja võib olla ka töölisile.

Nii selgub pildi järgi toodud kirjeldusest, et suhkruvabrik ühes kõrvalhoonetega võttis oma alla terve ehitiste kogumi, moodustades mingi koloonia, kus ulualust jätkus võõrailegi. On teada, et sinna oli omale suveks üürinud „ilusad ruumid“ (*un beau local*) tuntud vene ajaaloolase Karamsin'i lesk. Mida pildil ei märka, see on 1832. a. inventarinimistuses mainitud vaskpiksevarras vabriku peahoonel, milline leiutus juba siis oli leidnud teed meilegi.

Kui suur oli arvuliselt vabriku töölikond, sellest vaikivad praegutuntud andmed. 1820. a. öeldakse vaid niipalju, et vabrik „keedab 6-l pannil“ („*kocht auf sechs Pfannen*“) ja annab kehtvalt tööd ühele meistriale, kahele allmeistriale „tunduvale hulgale töölisile ja päevilisile“ (*beschäftigt... eine bedeutende Menge Arbeiter und Tagelöhner*“).

Toodangu suuruse kohta arvatakse magistraadi poolt 25. mail 1812 tsiviilkuuberneri saadetud teates vabriku avamise üle, et see suudab valmistada aastas 15 000 puuda suhkrut. 1820. a. teateis öeldakse, et vabrik olla 1818. a. saanud müügile 27 055 puuda suhkrut ja 6960 puuda siirupit, järgmisel aastal aga kõigest 10 845 puuda suhkrut ja 2500 puuda siirupit. Viimased arvud lubavad oletada vabriku toodangus ja tegevuses õige suuri

kõikumisi. Toodangu tagasiminekuaga pärastpoole seletub vististi ka see asjaolu et kõrgeima käsuga 3. augustil 1823 ja 10. septembril 1827 lubatud tollitagasimaksu õigusest 200 000 puudale, on vabriku üleminekul uutesse kättesse 1832. a. veel kasustamata tollitagasimaksuõigus 120 802 puudale, s. t. sissetoodud toormaterjali eest võetud tolli oli makstud tagasi ainult 79 198 puuda eest, ehk keskmiselt alla 10 000 puuda eest aastas.

Toodangu mahutamise kohta on niipalju teada, et see läks suuremalt osalt Peterburi ja Moskva turule, mis pärast 1820. a. vabrik öeldakse võistlevat kõigi teistes Vene riigi kubermangudes leiduvate suhkruvabrikutega. Ta olla ainuke vabrik Tallinnas, mis on täiesti püsinud oma algusest peale, hästi edenenud ja oma saadusi ka mujal turustab. Kõik teised vabrikud töötavad vaid kohalikkude tarvet rahuldamiseks. Üldse loeti neid 1820. a. Tallinnas, peale suhkruvabriku, veel 11, nimelt 1 sitsi-, 1 äädika-, 1 peegli-, 1 pesusine-, 1 kalevi-, 2 küünla- ja seebi- ja 4 telliskivivabrikut.

Nüüd püüame selgitada, millisest toorainest valmistas Tallinna vabrik suhkrut. Ülal nägime, et peedisuhkruvabrikute asutamise mõttel jätti Venemaa kontinentaalblokaadi haripunktil olles ja seda ergutas ja soodustas siis valitsus. Loomulikult ei jätnud see samas sihis mõjustamata Tallinnatki. Kuid enne kui siin jõuti tegudeni oli sõda Venemaa ja Napoleoni vahel saanud paratamatuks ja viimase poolt maksmapandud kontinentaalblokaad kaotas Venemaal oma jõu veel varem kui Kesk- ja Lääne-Euroopas. Avanes jälle vaba võimalus koloniaalsuhkrusissetoomiseks. Seepärast kujunes asi nii, et Tallinna suhkruvabrikus vististi kunagi ei valmistatud peedisuhkrut, vaid siin ainult töötati ümber ehk, täpsemalt öeldud, raffineeriti mere kaudu sisseveetud pilliroosuhkrut.

Juba mai lõpul 1812 rae kaudu tsiviilkuuberneri saadetud vabriku avamisteedaandele oli lisatud juurde uues vabrikus raffineeritud suhkru proov. Edasi vajati suhkru raffineerimiseks mitmesuguseid savivorme, mida valmistati ka kohe algusest peale siinsamas kohal. Vabriku inventari hulgas 1832. a. loendatakse kokku 24 800 tervet ja vigastatud „raffinaadivormi“ ja 22 000 tervet ja vigastatud „raffinaadipotti“. („*Rafinad Potten*“). 1820. a. räägitakse vaid toorsuhkru tagavaradest, samuti antakse edaspidi (1823., 1827. a.)

soodustusi toorsuhkru, mitte peetide ümbertöötamiseks. 1833. a. ilmunud prantsuskeelses Tallinna juhis („*Manuel Guide de Reval*“) leiame märkuse, et vabrik töötab ümber suhkrut, milline tuuakse hulgi Ameerikast. Suhkrupeetidest ei kuule meie aga kusagil enam pooltki sõna. See-ga ei tohiks jääda enam vähimatki kahtlust, et Tallinnas oli vaid suhkru raffineerimisvabrik.

Küsimusele, millal ja mispärast lõpetas Tallinna suhkruvabrik oma tegevuse, ei saa siin anda teadete puudusel veel täpsemat vastust. 10. märtsil 1832 müüs vabriku asutaja ja senine pidaja kaupmees J. G. Clementz oma ettevõtte 100 000 pankurubla eest Peterburi I gildi kaupmehele kommersantsõunik Prokofius Ivanovitš Ponomarev'ile. Uue omaniku nimel teotses Tallinnas II gildi kaupmees Peeter Jegorovitš Milovanov, kellel oli volitus mitte ainult ostumüügilepingu sõlmimiseks, vaid ka „võtta vastu, osta, müüa ja saata igat seltsi suhkrut, siirupit ja teisi kaupu“. Järgnevail aastail suhkruvabrik ei esine enam raeprotokolles, samuti pole teda enam 1840. a. säilinud Tallinna vabrikute nimistus. Prantsuskeelse Tallinna juhi teine laiendatud väljaanne (1845./47. a.) konstateerib ka endise suhkruvabriku mitteolemasolu.

Majanduslikud põhjused või koguni pankrottijääk ei saa Tallinna suhkruvabriku seismajäämisel 1832. ja 1840. a. vahel tulla hästi arvesse. Ettevõtte pidi töötama küllaldase kasuga, kui temast 1832. a. ostmisel võidi maksta tolle aja kohta tähelepanuväärt summa — 100 000 pankurubla. Pealegi kustutas endine omanik J. G. Clementz müümisel kõik vabrikule tehtud obligatsioonid ja omas küllalt jõukust, et osta omale Järvamaal Türi kihelkonnas Kolu mõisa. Varsti tõusis ta koguni Tallinna aukodanikuks.

Pankrottijäägi vastu uue omaniku ajal räägib kõigepealt see asjaolu, et vabriku krunt ehk väikemõisa Strietberg (kinnistusnr. 343) püsis Ponomarev'i käes vähemalt 1858. aastani. Sellele lisaks tuleb pidada silmas, et 1832. a. läks üle uuele omanikule ka suur tollitagasimaksusoodustus — à 50 kopikat hõbedat toorsuhkru puudalt.

Paistab, et suhkruvabriku tegevuse lõpetas tuleõnnetus, mille kohta näib olevat püsinud mingi ebamäärane suuline traditsioon. Loodetavasti toob tulevik ohtralt päevavalgele uut kindlat lisamaterjali selle meie omapärase ning omal ajal suurima tööstusettevõtte kohta Tallinnas, mis uuelmal ajal on jäänud pea täiesti unustusse.

Narva linna muuseumide ja arhiivide tegevus 1932. a.

Mag. A. Soom.

Narva linna arhivaar.

Narva Linna Muuseum.

Lavretsov'i-nimeline Narva Linna Muuseum asutati Narva kodaniku Sergius Lavretsov'i ja tema abikaasa Glafiira poolt. Kunstiesemete kogumist on alustatud XIX sajandi üheksakümnendail aastail. Peamiselt on muuseumil kunstimuuseumi ilme, ehkki on kogutud esemeid ka muilt aladelt. Linna omanduseks sai muuseum 1913. aastal, mil ta S. Lavretsov'i testamendi alusel läks üle Narva linna valdusse ühes muuseumihoone ja selle all oleva krundiga. Kuni viimase ajani puudus muuseumis ajakohane korraldus. Paari viimase aasta jooksul on siin suudetud panna maksma parem kord, kuna väljapanekud on süstematiseeritud ja esemed katologiseeritud.

1. mail avati publikule vaatamiseks

Narva ajaloo osakond, milles originaaljoonistuste, gravüüride, vanaaegsete joonistuste koopiade, kaartide, plaanide ja ülesvõtete näol antakse ülevaade Narva välisilmest alates 1615. a. Seejuures joonistuste koopiad valmistas kunstnik V. Peil.

30. juunist — 20. juulini korraldati provisoorselt ümber Peetri muuseumi väljapanekud ja ühendati nendega Lavretsov'i-nimelise muuseumi ja linna arhiivi kultuurajaloolised kogud.

21. maist suve keskaigani kestis Lavretsov'i-nimelises muuseumis esemete katologiseerimine ja magasiniseerimine, kusjuures märgiti erilisse kohakataloogi iga eseme asukoht. Erinimistuisse kanti loodusteaduslikud esemed ja muuseumi mööbel ja majainventar. Esemete magasiniseerimiseks ehitati vastavaisse ruumes-

se 10 lihtsat kappi ja maalide jaoks vastavad riulid. 1931. aastani puudusid Lavretsov'i-nimelises muuseumis nii inventariraamatud kui muud nimistud ja esemed olid nummerdamata. See suur töö teostati 1931. ja 1932. a. jooksul. Kokku on muuseumis praegu 8200 eset. Neist on pandud välja publikule vaatamiseks 1028 ja magasiniseeritud 7172 eset.

1931. a. peale kestis Eesti-Ingerist Narva Linna Muuseumile ingeri etnograafiliste esemete kogumine. Oma abi seejuures lubas Kallivere 6-kl. algkooli õpetaja K. Lohi, kes on ise ingerlane ja tunneb hästi ingeri rahvarõivastust. Juba juuni lõpul 1932 riietati 2 mannekeeni ingeri rahvarõivaisse. 24. septembril Soome üliõpilaste ja teadlaste külaskäigu puhul Eesti-Ingerisse ja Narva avati publikule vaatamiseks kogu ingeri tekstiile, muu hulgas 4 komplekti ingeri ja vadjanaisrõivaid, vaipu, linikuid, põlli, tanusid, võid jne. Oktoobrist detsembrini osteti muuseumile, lisaks endisile, suur kogu etnograafilisi esemeid, peamiselt põllutööriistu, majatarbeid, kangakudumise abinõusid, kalapüügiriistu ja arstimistarbeid (kupusarved jne.). Muuseumile on ostateud üldse 174 ingeri etnograafilist eset, neist tekstiile 82 ning puu-, raud-, luu- jne. tarbeesemeid 92. Linna muuseumile varemalt Tallinna Kunstimuuseumi poolt deposiidina saadud etnograafilised esemed, mis esindavad hõredalt kogu Eestit, on magasiniseeritud, kuna pole mõtet arendada väheste võimaluste ja piiratud ruumidega Narva Linna Muuseumis sellise ulatusega etnograafilist osakonda, vaid on soovitatav, et Narvas oleks hästi esindatud lähema ümbruse, s. o. Alutaguse, Ingeri ja piiräärse vene rahva kunst. Ingeri etnograafiline väljapanek peaks seatama korda enam-vähem 1933. a. kevadeks. Sellele järgneks Alutaguse esemete kogumine.

Juulis tehti vähemaid ümberpaigutusi muuseumi kunstiosakonnas. Maja ülemiselt korralt paigutati alumisele korrale eesti kunsti osakond. Selle arvel laiendati ülemisel korral vene kunsti väljapanekut. Samal ajal algas eesti kunsti osakonnas maalide ümberraamimine, kuna senised labased pronksitud raamid asendati uute lihtsamate ja sobivamatega.

Veel alustati linna muuseumi tarvis koguma joonistisi ja ülesvõtteid Narva muinsusist ja XVII sajandi kunstiesemest. Nii osteti kunstnik A. Normak'ult umbes 100-numbriline kogu joonistusi Narva XVII sajandi kunstsepatööst ja

Narva trepikodadest ning K. Sarap'iga saavutati kokkulepe Narva muinsuste (kindluste, portaalide, vappide, vanade majade, õuede jne.) pildistamiseks, millest on juba tehtud umbes 80 ülesvõtet. Neist huvitavamad paigutati Rootsi kroonprintsile 1932. a. suvel linna poolt annetatud mälestusalbumisse. Linna muuseumil on kavatsus 1933. a. anda välja Narva ajalooliste postkaartide seeriat, mis sisaldaks koopiaid pea kõigist huvitavamaist Narva ajaloolisist vaateist, lahingupiltidest ja ülesvõtteid muinsusist. Ainestik on kohapeal seks õige rikkalik. Samuti on kavatsus liita kõik Narva sündmusi, ehitisi ja muinsusi kujutavad ülesvõtted linna arhiivis ja mõlemas muuseumis ühiseks fotoarhiiviks ja täiendada seda kogu ajaajooksul korjanduste ja ostude teel.

1932. a. külastas muuseumi 1513 (1931. a. — 2765) isikut. Saadi 288 kr. 34 s. tulu, kuna 1931. a. oli see 293 kr. 60 s.; seega vähenesid tulud 5 kr. 26 s. võrra.

N a r v a L i n n a A r h i i v .

Narva Linna Arhiiv oli kuni XIX sajandi keskpaigani täiesti korraldamata seisundis ja tema kasustamine ajalooteaduslikuks uurimiseks täiesti võimatu. A. 1858—1862 seadis magistraadi väimandel linna arhiivi korda Narva ajalooarhivist H. J. Hansen. Hansen'i korraldus oli võrdlemisi laiaulatuslik, ainult praeguse aja arhiivinduse seisukohalt võiks temale teha etteheiteid arhiivainestiku kunstliku (ajaloolise) jaotuse pärast. Hansen'i tööd on jätkanud Eesti iseseisvuse alul ametisse astunud arhivaar E. Dickhoff 1930. a. lõpul ühendati linna arhiiv linna muuseumiga üheks asutiseks, mille juhatajaks määrati mag. A. Soom. Ühenduses sellega toodi arhivaalid 1931. a. alul raekojust Lavretsov'i-nimelise muuseumi hoonesse, kus neile ümberehituse teel loodi sobivad ruumid. Seejuures rootsiaegne arhiiviosa ja tähtsam osa veneaegseist arhivaalidest asub võlitud laega ruumis, mida raudukse ja raudaknalaukude abil on võimalik muuta täiesti tulekindlaks. Võimaliku niiskuse vältimiseks isoleeriti ruumi seinad tõrvapapi ja puupaneeliga, kusjuures sein ja puupaneeli vahel on üks toll õhuruumi.

Raekoja ruumest ületoodud korraldatud arhivaale oli umbes 238 j. m. Neile lisaks toodi augustis raekoja pööningult arhiivi umbes 100 j. m linnavalitsuse, selle osakondade jne. arhivaale ja Peetri

muuseumi pööningult juhuslikult leitud 3—4 j. m korraldamata pabereid, peamiselt Rootsi ajast. Seega ulatuks Narva Linna Arhiivis olevate arhivaalide hulk praegu umbkaudu 350 j. m. Üleandmata linna arhiivi on aga kõik eestiaegsed arhivaalid. Mõne aasta möödudes võiks arhiivi nende arvel laieneda õige tunduvalt.

Uemas osas on arhivaalid korraldatud provenientsprintsiiibi alusel. Vanemate arhivaalide korraldamisel on aga raskusi selle põhimõtte rakendamisel arhiivitöös, sest Hansen'i korraldus põhjeneb peamiselt arhiivainestiku kunstlikul jaotusel, millist suunda on jätkanud hiljemini ka arhivaar E. Dickhoff. Korraldatud arhivaalele on valmistatud vastavad nimistud. Paratamatult tuleb arvestada senist korraldust ja ka hiljem leitud XVII sajandi arhivaalid korraldada sel alusel. Ainuke võimalik muudatus oleks teostatav rootsiaegsete arhiveerijate loogilisema järjestusega ja süstemaatilise kataloogi valmistamisega. 1933. a. jooksul on kavatsus teostada nimetatud ümberkorraldus ja valmistada korduvate täienduste tõttu raskestikasustatava Hansen'i nimistu täienduseks lühike orienteeriv nimistu, milles oleks loendatud kõik arhiiviosad.

Lähemal ajal tuleb muuta ka arhivaalide asetust riialeil. Senini on toimu kuile ja lahtisile pabereile valmistatud pappkarbid, milles need asetuvad püstasendis. Sel süsteemil on voorusi ülevaatlikkuse saavutamisel ja kaitsmisel tolm vastu, kuid arhivaalide alumised servad võivad murduda sellise asetuse juures. Uuestikorraldatud arhivaalid on, arvatud välja raamatud, asetatud riialeile juba lamavas asendis.

Jaanuarist kuni maini korraldati 2½—3 j. m Peetri muuseumi pööningult leitud Narva Linnavalitsuse ja mitmesuguste eraisikute arhivaale a. 1604—1868. Osa neist korraldati kronoloogiliselt, osa, nimelt isiklikud kirjad, alfabeediliselt ja kronoloogiliselt. Viimaste seas leidis 190 isikule adresseeritud kirju. Korraldustöö jätkus veel detsembris, mil korraldati umbes 1 j. m samu arhivaale.

Suurem korraldustöö algas 18. augustil, mil raekoja pööningult toodi arhiivi umbes 100 j. m arhivaale, puhastades neid enne tolmust ja sidudes pakki.

Peale ülalmainitud arhivaalide on Narva Linna Arhiivile ostetud kogu arhivaale Sutthof'i perekonna arhiivist, mis sisaldab muu hulgas väärtuslikku ainestikku Narva XVIII sajandi kaubanduse kohta ning J. Ansip'ilt 4 Narva kindluste plaani, mis on valmistatud XIX sajandi keskpäias Narva ordulossi ja Jaanlinna remontimise puhul ja on leitud Eesti vabandusõja ajal Vene territooriumil asuvast Marienhofi mõisast.

Juulis ja augustis korraldati Peeter I muuseumis end. Suure Gildi ja Narva Muinsusseltsi raamatukogu ja piltide, kaartide ja plaanide kogusid endiste nimistute järgi. Seejuures selgus, et palju 1921. a. puudunud raamatuid leidis muuseumi maja pööningul kastides. Et mainitud kogud on asetatud numbrilisse järjekorda, on praegu võimaldatud nende kasustamine. Korraldamise juures on raamatud, mis seni seisid muuseumi ruumes erilise järelevalveta lahtiselt riialeil, koondatud lukustatavasse tupp. Edaspidi on kavatsus ühendada ja liita linna arhiiviga Lavretsov'i-nimeline muuseum, Narva Muinsusseltsi ja end. Suure Gildi raamatukogud, luues neist teaduslik käsiraamatukogu, mille järgi on seni suur puudus. Üksikuid uuemaid käsiraamatuid, nagu sõnaraamatud ja 5 köidet Hildebrand-Stavenov'i „Sveriges Historia't“ on muretsetud linna arhiivile juba 1911.—1932. a. Annetusena saabus linna arhiivile 1932. a. Rootsist 2 väärtuslikku Rootsi rahade kataloogi.

Linna arhiivi on kohapeal kasustanud 12 uurijat 99 korda (1931. a. 5 uurijat 104 korda), kusjuures nende poolt on nõutud 299 ühikut (köidet, mappi, toimit) arhivaale. Peale selle on arhiiv rahuldanud võrdlemisi palju linnavalitsuse, kohtuasutiste ja eraisikute poolt esitatud nõudmisi. Teateid on eriti rohkesti nõutud sellest ajast peale, kui vanemad perekonnakirjad toodi üle linna arhiivi.

Tartu linna pedagoogikamuuseum.

M. Vellema.

Tartu Linna Pedagoogikamuuseumi juhataja.

Tartu Linna Pedagoogikamuuseum on kasvanud välja tegeliku elu nõudeist ja on asutatud Tartu Linna Koolivalitsuse juurde 1923. a., mil tolleaegne koolivalitsuse juhataja A. Reeben omandas Saksamaalt mõningaid õppevahendeid ja diapositiive,

peasjalikult loodusteaduse alalt, tarvitamiseks Tartu kooliele. Koolide majanduslik olukord sel ajal ei võimaldanud (ja ei võimalda seda kriisi tõttu praegugi) omandada kõiki vajalikke õppevahendeid; võidakse lubada tarvilikemate ja alatasa tar-

visminevate õppevahendite muretsemisi, kuna harvem vajatavaist aparatuuridest ja esemeist tuli loobuda. Nende soetajana ja tarvitamisvõimaldajana ongi ellu tõusnud Tartu Linna Pedagoogikamuuseum.

Pedagoogikamuuseumi esmajärguline ülesanne on õppevahendite laenutamine Tartu koolidele ja kultuurilistele organisatsioonidele (viimaseile juhataja erilise loaga ühekordseks tarvitamiseks). Peale laenu- tamise võimaldab muuseum ka õppevahen- dite kasutamist kohal, milliseks otstar- beks on seatud sisse n.n. õppeklass, praegu küll veel vastavate ruumide puudusel esialgne, aga omi ülesandeid kuigisugusel määral täitev.

Oma teiseks oluliseks tegevusalaks on muuseum seadnud õppevahendite kodu- maal valmistamise, tahtes selle kaudu arendada kodumaa tööstust ühelt poolt ja teiselt poolt omandada meie oludele ja nõu- deile täiel määral vastavaid õppevahen- deid. Muuseum aparatuuristik on näiteks pea eranditult kodumaine töö — valmista- tud muuseumi toimkonnalt heakskiidetud kavandite järgi. On valmimisel ja val- mistamisel ka rida diapositiivide seeriaid, näiteks Eesti tööstused, Soome, bioloogia, üldine kunst j.m. Kõigi nende seeriade järele on tungiv tarve ja nende hea külg seisab ses, et nad koostatakse asjatund- jate-eriteadlaste poolt ja igale seeriale lisandatakse ka vastav seletusbrošüür.

16. jaanuaril 1926 anti pedagoogika- muuseumi varandused Tartu Õpetajate Seltsi valdamisele ja korraldamisele, sest Tartu Linna Koolivalitsusel puudusid vas- tavad ruumid ja töäjõud, mistõttu pol- nud võimalik korraldada otstarbekohaselt muuseumi kogusid, mis tunduvat kitsen- das kasutamisevõimalusi.

Muuseumi täiendus- ja ülalpidamisku- lud kandis Tartu linn eelarvekorras, kuna Tartu Õpetajate Selts andis omalt poolt tasuta töäjõud — pedagoogikamuuseumi juhataja ja 12-liikmelise toimkonna, Tartu Õpetajate Selts seadis muuseumi ülesan- deks eduka ja tulemusrikka õppetöö Tar- tu koolis, mille teostamiseks on muuseum soetanud eeskujulikke õppevahendeid, eri- ti kõrge hinna tõttu koolide kättesaama- tuid, ja laenutab neid koolidele, seadnud sis- se õppeklassi, kus koolid võivad kohal ka- sustada õppevahendeid; asutanud peda- googilise raamatukogu, kuhu koondatud väärtuslikum pedagoogiline kirjandus ja käsiraamatud, korraldanud kursusi uue- mate õppevahenditega ja õppemeetoditega tutvumiseks, andnud nõu ning juhatus- t koolidele ja õpetajatele ja virgutanud asja- omakeid isikuid ja tööstusi täiuslikumate õppevahendite valmistamisele, elustanud

kodumaa loodusobjektide ja tööstussaa- duste kollektioneerimist õppeotstarbeks.

Oli kavatsusel asutada lugemislaud, kus võimaldatud ajakirjade ja raamatuko- gust mitteväljaantavate raamatute kasu- tamine, korraldada eeskujulikke õppeka- binette alg-, kesk- ja kutsekoolele, korral- dada koolitööde alaline näitus, kus leiak- sid aset meetoodiliselt õnnestunud õpi- lastööd, korraldada õppe- ja kooliraamatu- te näitus õpetajatele ülevaate andmiseks seniilmunud vastavast kirjandusest.

Ülalmainitud kavatsuste teostamist ta- kistasid kaks tegurit — väikene eelarve (3000 kr. aastas) ja ruumide puudus, mis- tõttu on tehtud töö teostatud vähemas ula- tuses kui asja huves oli tarvilik.

4. novembril 1931 andis Tartu Õpetajate Selts muuseumi tagasi Tartu Linna Koolivalitsusele, sest viimane soovis laiend- dada muuseumi tegevust ja võtta oma ot- sesele valdamisele linnale kuuluvad varan- dused.

Praegu töötab pedagoogikamuuseum Tartu Linnavolikogult 30. veebruaril 1931. a. vastuvõetud põhikirja alusel, kus- juures ülesanded ja eesmärk on jäänud endisiks, kuid korraldus on sootu teistsu- gune. Tartu Linna Koolivalitsusel on ka- vatsus koondada Tartu linna koolide pedagoogiline töö ja selle tööga seotud kü- simuste uurimine ja selgitamine ühte keskk- ohta — pedagoogikamuuseumi. Sinna on kavatsus asutada pedagoogiline kesk- raamatukogu (osalt juba olemas) ja luge- mislaud; kuid suuremaks tegevusalaks on jäänud ikkagi õppevahendite laenutamine.

Uue põhikirja järgi juhivad muuseumi tegevust 7-liikmeline hoolekogu, mis koos- tub 2 linnavolikogu ja 3 Tartu õpetajas- konna esindajast (alg-, kesk- ja kutseko- lide poolt), asutise juhatajast ja kooli- nõunikust ja erikomisjonid.

Hoolekogu ülesandeks on asutise üld- juhtimine, korraldamine ja tegevuskava- de kindlaksmääramine kodukordade ja juhtnööride kinnitamise kaudu, eelarvete läbivaatamine, koostamine ja ettepaneku- te tegemine koolivalitsusele, eelarvete täit- mise järelevalve, tegevusaruannete vastu- võtmine jne.

Juhataja kohuseks on asutise tegelik juhtimine põhikirja ja hoolekogult vastu- võetud tegevuskavade ja juhtnööride alu- sel. Erikomisjonid üksikute ülesannete täitmiseks moodustatakse vajaduse järgi hoolekogult vastuvõetud korraldusel. Ko- misjoni juhatajal on õigus võtta osa hoo- lekogust koosolekust hääleõigusega selle komisjoni küsimuste otsustamisel. Praegu töötab muuseumi juures 16 erikomisjoni 83 liikmega.

1. jaanuariks 1933 oli muuseumil 7433 eset, mille väärtus oli 15 872 kr. 94 s., peale selle mitmesugust mööblit, nagu kappe, laudu, toole, pinke ja diapositiivide kaste jm. — 440 eset 1946 kr. väärtuses.

Suurema osa esemeist moodustavad diapositiivid, üldarvult umbes 6000.

Muuseumi ülalpidamiskuludeks saadi 1931./32. a. Haridus- ja Sotsiaalministeeriumilt 1200 kr. ja Tartu Linnavalitsuselt 1500 kr.

Pedagoogikamuuseumi juures on korraldatud õpetajate edasiharimiseks mitmesuguseid kursusi, milliste vajadust on õpetajad ise oma koosolekuil rõhutanud korduvalt ja tunnustanud hädatarvilikeks, sest õppematerjali läbitöötamine uute kavade järgi vähese tundide arvu juures nõuab suurt vilumust ning praktilist oskust. Kursusil oli võimalik vilunud lektorite juhatusel materjali jaotada otstarbekohaselt vastavalt tundide arvule. Peale selle valmistasid kursusel õpetajad ise lihtsamaid õppevahendeid füüsika ja looduslool alalt koduste abinõudega, mistõttu oli võimalik varustada algkoole odavate, kuid siiski rahuldavate tagajärgedega töötavate õppeabinõudega.

Kursusist võttis osa keskmiselt 15 õpetajat, kes töötasid aktiivselt kaasa, tehes katseid ja valmistades õppevahendeid.

Lektoreiks olid ülikooli õppejõud, koolinõunik ja praktilisel alal kogenud õpetajad. Aineliselt toetas kursusi Haridus- ja Sotsiaalministeerium.

Pedagoogikamuuseumi juures moodustatud aine- (eri-) komisjonide ülesandeks on valvelolek ja kaasaitamine oma aine või ainerühma edukaks tööks.

Muuseumi juures töötavate komisjonide ja teiste muuseumi eesmärke taotlevate tööde levitamiseks on moodustatud kirjastusfond, mille summad moodustuvad toetusist, annetustest, eelarve korras seks määratud summadest, oma ettevõtete tuludest jne.

Pedagoogikamuuseum kavatseb ka tulevikus taotella varemalt püstitatud sihte, süvendades ja arendades oma tegevust ning täiendades oma kogusid moodsate õppevahenditega, ruumide juurdesaamisel korraldada huvitavamaist ja meetoodiliselt õnnestunumaist õpilastõist alalise süstematiseeritud meetoodilise näituse, milles peegelduks Tartu koolide töö ja tegevus, kusjuures näitus oleks kasustatav nii õpetajaile kui ka õpilastele, ajajooksul koostada eeskujulikud õppekabinetid füüsika, looduslool, keemia ja teistelt aladelt.

Nõuandlikul sihil tahab muuseum korraldada Eesti valmistatud õppevahendeist alalise näituse, kus soovikorral võimalda-

tud demonstreeriminegi, samuti informatsioon nende valmistaja, hinna, väärtuslikkuse ja muu kohta, seda ka välismaalt tellitavate õppevahendite suhtes.

Veel kavatsetakse korraldada käsikäes koolivalitsuse ja koolinõunikuga pedagoogilis-meetoodilisi kursusi algkooliõppeajale, kusjuures lektorid koos kuulajatega detailselt töötaksid läbi algkooli õppekava ja koostaksid vajalikkude õppeabinõude nimistud ja omatehtud õppevahendid, seada korda ja täiendada Tartu linnalt saadud pedagoogiline raamatukogu, korraldada õpetajaile lugemislaua, kus võiks kohapeal tarvitada mitteväljaantavaid käsiraamatuid, koondada ja kooskõlastada Tartu õpetajaskonna pedagoogiline töö, astuda samme avaramate ruumide saamiseks, sest ainult vastavais ruumides avaneksid võimalused muuseumi igakülseks tegevuseks ja ta saaks täiel määral täita põhikirjas ettenähtud ülesandeid.

Vaadates tagasi muuseumi 10-aastasele tegevusele, peab tunnustama, et selle aja kestel on muuseum küllaldaselt teinud kasulikku kultuurtööd, toetades ja arendades jõudumööda rasket ning vastutusrikast pedagoogilist tegevust, olles abiks õpetajaile ja koolele vastavate õppevahendite muretsemises ja pedagoogilis-meetoodiliste kursuste korraldamises. Kuna pea kogu see aeg oli muuseum Tartu Õpetajate Seltsi valdamisel ja korraldusel, seepärast on seltsil tunnustusväärset teinud muuseumi kujundamisel ja täiendamisel, sest seltsi liikmete energilise tegevuse tõttu oligi võimalik saavutada rahuldavaid resultate, vaatamata ainelisele puudusele ning ruumikitsikusele. On selge, et hästikorraldatud pedagoogikamuuseum oma mitmesuguste õppeabinõudega ja aparatuuriga, auditooriumiga ja laboratooriumiga, alalise õppeabinõude ja õpilastööde näitustega, eeskujulikult sisse seatud pedagoogilise keskraamatukoguga ja lugemislauaga, on võimsaks teguriks Tartu õpetajaskonna pedagoogilise töö kooskõlastamisel ja juhtimisel, on suureks abiks koolele, sest linna eelarve ei luba, eriti praegusel kitsal ajal, muretseda kõigile koolele kõike vajalikke õppevahendeid ja raamatuid, mille tõttu kannatab suuresti õppetöö edukus.

Lõpuks olgu tähendatud, et Haridus- ja Sotsiaalministeerium tunnustab seda suurt kasu, mida muuseum võib tuua õpetajaskonnale ja koolile ning seetõttu on tema toetanud muuseumi aineliselt, määrates eelarve korras iga aasta suuremaid summasid õppeabinõude muretsemiseks ja pedagoogilis-meetoodiliste kursuste korraldamiseks.

Ülevaade Eesti Linnadeliidu tegevusest 1932./33. a.

Eesti Linnadeliidu tegevus on aastate jooksul omandanud enam-vähem kindlakujulise ilme. Uusi tegevusalasid pole tulnud juurde, küll aga mõned senised on laienenud ja töö on suurenenud.

Vaadeldes tegevust üksikute alade järgi, võib tähendada järgmist:

Linnade ja alevite õiguste kaitses. Kohtu- ja Siseministeriumi kodifikatsiooniosakonna poolt saadeti ELL arvamuse avaldamiseks keskj- väikemajaomanikkude seltsi kiri obrokiõiguse väljaostu küsinuse kohta. Kirjas nimetatakse obrokit ebaõiglaseks ja iganuks ja tehakse ettepanek selle väljaostu mooduse kohta.

Kuigi obrokisüsteem maade võõrandamisel on vananenud — tal pole seda painduvust, nagu hoonestamisõigusel (*Erbbaurecht*), mida aga meil seni pole pandud maksma — siiski see moodus on olnud linnadele ainsaks formaalseks õiguslikuks vahendiks kogukondliku maapolitika sihtide taotlemisel. Likvideerida nüüd obrokit pärisomanduse alusele ülemineku- ga, eriti veel kui meil puudub alles ajakohane ehitusseadus — tähendaks kogukondliku maapolitika paraliseerimist, mille all kannataks linna majapidamine, eestkätt heakord ja tervishoid. Obrokisüsteemi alusel on näiteks Tallinn ja mõned teised linnad reguleerinud linna hoonestamist ja asustamist.

Kuigi põhimõtteliselt aksepteerida obroki väljaostu ja üleminekut pärisomandusele, siis esinevad väga suured raskused õiglase väljaostu aluse leidmisel. Nagu teada, Vene ajal sõlmitud lepingute järgi makstakse obrokit veel 1 kuldrubla = 1,5 senti, kuna aga Eesti ajal on obrok mitmesugune. Mõnes kohas on obroki maksimist võetud puhtformaalsena, kui sidet maakasustaja ja otsekohese omaniku vahel, ja seetõttu ühekordne maks võrdub ostuhinnaga ja igaaastane obrok on madal, kuna aga teistes kohtades on obrok kõrge ja ühekordne maks madal.

Pidades silmas kõiki seda ja arvestades veel, et üleminek pärisomandusele on alati võimalik kokkuleppe teel, ei leidnud ELL praeguseis oludes kuidagi võimalust pooldada kesk- ja väikemajaomanikkude seltsi soovi.

**Linnamaail asutatud rendi-
dikohtade rendi vahetamine**

de korraldamise seaduse eelnõu. Põllutööministeriumi poolt koostatud eelnõu näeb ette, et linna rendikohtade rentnikud, kelle kasustamisel olev maa ei ületa 30 ha põllutulunduslikult kõlblikku maad, võivad 2 aasta jooksul, arvates käesoleva seaduse jõusse astumisest, nõuda rendimäära alandamist, renditingimuste täiendamist ja muutmist, rendiaja pikendamist või põlise obroki lepingu või ostumüügilepingu sõlmimist.

Rentnikul on õigus nõuda rendimäära alandamist kuni 15% saagi keskmisest väärtusest ja rendiaja pikendamist määramata ajale. Administratiivpiires asuvate rendikruntide pidajad võivad nõuda nende käes kasustada olevate kruntide põlisele obrokile andmist BES §§ 1324—1332 alusel juhtumil kui krunt ei asu piirkonnas, millist linnavalitsus vajab kogukondlikkude ülesannete täitmisel.

Väljaspool linna administratiivpiire asuvate kruntide rentnikel on õigus nõuda nende käes kasustada olevate kruntide müümist Riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omanduseks andmise seaduse (RT 33 — 1930 ja 43 — 1931) §§ 6 ja 7 alusel arvatud hinnaga. Maakoha ostmisel võlgujääv summa kantakse esimese pandi õigusena kinnistusraamatusse esitatava lepingu põhjal. Võlg tasutakse hiljemalt 60 aasta jooksul, kusjuures võlgnikul on õigus tasuda võlga tervelt või osaliselt enne määratud tähtaega. Võlalt arvutatakse 4,25% intresse ja kustutusprotsent vastavalt kustutusajale.

Maa korraldamise nõudmise õigust pole krundipidajail, kelle käes kasustada olev maaala on tarvilik väljaandmiseks ehituskruntidena lähema 3 aasta jooksul. Samuti ei kuulu selle seaduse alla ka Linnade ja alevite maaga varustamise seadusega või Kogukonna-, asutiste ja erarendimaade korraldamise seadusega korraldatud maad. Maid korraldavaks organiks on maakorralduskomisjon.

ELL seisukoht selle eelnõu kohta on rajatud järgmisile põhimõttelisele kaalutusile:

Linnade ja alevite maapolitika sihtjooned ja põhialused on tingitud kohalikest oludest ja kruntide põllutulunduslik kasustamine esineb tavaliselt siin kolmanda järgu tähtsusega. Tähtsaimaks jooksuks ses politikas on olnud alati ja igal-

pool ja on ka edaspidi — küllaldase maatagavara resp. ehituskruuntide tagavara soetamine, mis kindlustaks linna kavakindlat ja otstarbekohast kasvamist ja aitaks vältida kaootiliste asulate tekkimist linna servil. Hoonestamata maaalad linna administratiivpiires esinevad sotsiaaltervishoiu teguritena, haljas- ja spordiplatsena ja ehituskruuntidena, või nad on tagavaraks ja neid kasustatakse siis ajutiselt põllutulunduslikuks otstarbeks.

Ehituskruuntide tagavara, kui ta on koondatud linna kätte, on tähtsaimaks vahendiks korteriküsimuse lahendamisel, eriti maaga spekulierimise vältimiseks, mis on üheks valusamaks küsimuseks korteriprobleemis.

Need on kaks tähtsamat alust, millele on igalpool rajatud linnade maapolitika.

Seepärast linnade maatagavarade küsimuse lahendamine põllutulunduslike huvide seisukohast on täitsa vildak ja kahjulik linna arenemisele.

Omaette küsimus on — kuidas kindlustada rendialusel kasustavil kruuntidel ehitatud hoonete omanikkude huve nii, et kogukonna õigused ja erahuvid leiaksid mõlemad rahuldamist. Seda küsimust aga ei saa lahendada selliste vahenditega, milised on nähtud ette Põllutööministeeriumi seaduseelnõu kavas. ELL arvates on otstarbekohasem lahendada seda probleemi hoonestamisõiguse alusel. Kui aga leiaks teostamist Põllutööministeeriumi kava, siis paisatakse turule hulk krunte, mille tagajärjel lööb õitsema maaga spekulierimine, ehituskruuntide hinnad tõusevad, linna planeerimise kava teostamist takistatakse ja mis veel tähtsam — maad võõrandatakse mitte selle tegeliku väärtuse järgi — kui ehituskruunt või selle tagavara — vaid hinnaga, mis arvatud välja krundi põllutulundusliku kasutoovuse alusel. Linnale annaks selline maade „korraldamine“ aineliselt väga palju.

Arvestades kõike seda, ELL leidis, et Põllutööministeeriumi kava on täiesti vastuvõtmatu.

Oma esindajate kaudu Põllutööministeeriumis peetud ministeeriumide-vahelises komisjonis kaitses ELL oma seisukohti ja esitas omaltpoolt elnõu kava, kuid kahjuks ELL häält ei võetud kuulda.

Elnõu redigeeriti küll veidi ümber, kusjuures ka Kogukonna-, asutiste ja erarendimaade seaduse alusel linnadele määratud maatagavarad arvati kuuluvaks korraldamisele ja esitati Vabariigi Valitsusele.

Ei jäänud üle muud, kui pöörduda Riigivanema poole märgukirjaga, millest järgmine väljavõte:

Põllutööministeeriumi poolt koostati k. a. kevadel Linnade rendimaade korraldamise seaduse elnõu, milline elnõu ministeeriumide-vahelises komisjonis nüüd läbi vaadatud, ning lähemal ajal esitatakse Vabariigi Valitsusele seisukohavõtmi-seks.

Et selle elnõuga kavatsetakse teostada linnade rendimaade ümberkorraldamist kujul, mis meie linnade tuleviku arenemisele väga hädaohtlik, et elnõu koostajad on ignoreerinud täiesti linnaasjanduse alal Lääne-Euroopa kultuurriikide linnade elukogemuste põhjal tõsitatud algtõdesid — linnade majapidamiste põhialuseid — mis suuremalt-jaolt koordineeruvad lõppsihiga — kindlustada elanikkonna tervishoiu-olusid, paraliseerides arvurikkaid ohte, mida toob elanikkonnale tihe kooselamine väikesel territooriumil, — Linnadeliit juhib, kõrgesti austatud härra Riigivanem, teie tähelepanu järgmisele:

Tegelik elu on meie linnasid juba mitme aasta eest seadnud rendi õiguse alusel maakasustajate probleemi ette. See küsimus puudutab nii kogukonna- kui eramaade rentnikke. Päevakorda toodi see küsimus eramaal asuvate rentnikkude kaitseta seisukorraga ning seaduslikul teel on nende olukorda formaalsest küljest ajutiselt kindlustatud, pikendades kahe eriseadusega rendi tähtaega; kuid vaatamata sellele ootab probleem ka nende suhtes veel lahendust.

Et oleks võimalik otstarbekohasemat lahendusviisi leida, tuleb kõigepealt selgitada, millest koostub probleem ja millest on tingitud rentnikkude — kogukonna- ja eramaade — rahulolematuse. Tegurid on siin kaheksagused: majanduslikud ja õiguslikud. Esimese liigi tähtsamaid tegureid — makstav rent oleneb kohalikest oludest. Et sageli tulevad aga kuuldavale hääled, et eriti Tallinnas — Lasnamäe rentnikkude — rent olla kõrge, siis selle kohta mõned andmed.

Kuni 1928. a., mil lõppesid suurem osa lepinguid, maksid nad renti fikseeritud kursiga 1 kuldrubla=1,5 senti. Alles alates 1928. a. kõrgendati renti, kuid suuremalt-jaolt määrani, mis ei vasta kaugeltki kuldrubla tegelikule väärtusele. Käesolevaks aastaks on renti alandatud, arvestades majandusliku depressiooniga, läbisegi 20% võrra. Üldiselt, aga arvestades seda, et krundid asuvad administratiiv-

piires, ei saaks pidada renti nii kõrgeks, et see osutuks takistuseks majanduslikule arenemisele. Tõendusi selleks annab ka Põllutöoministeeriumi poolt korraldatud Lasnamäe kruntide andmed, kus tähendatud: „Rendi suuruse järgi jaguvad rendikohad kolme järku:

I järku — kõrge maarendi valdkonda (44 kr. pro *ha*) kuuluvad aedlinna, ehitus-, tööstus- ja Sõjamäe väikemaapidamiste piirkond.

II järku — keskmise maarendi valdkonda (28 kr. pro *ha*) kuulub Kuuli ja Turba tänavate piirkonnad ja

III järku — madala maarendi valdkonda (12—15 kr. pro *ha*) kuulub Sõjamäe talumajapidamiste piirkond.

Sellest nähtub, et põllumajanduslikult kasustatavate kruntide rent pole sugugi kõrgem kui tavaliselt makstakse isegi kaugemal linnast, kuna linnale lähemais raioones on see ka mõõdukas. Kui rentnikud siiski kõnelevad omast raskest olukorrast, siis on siin mõõduandvaks muud asjaolud.

Teatavasti on meil eriti viimaseil aastail levinud autode liiklemine, mis muidugi väga suurel määral mõjustab voorimeeste majanduslikku olukorda. Suurem osa Lasnamäe kruntidest olid kasustada just voorimeeste käes heinamaadena ja nüüd on neil raske elatuda krundi ekspluatatsioonist, seda enam, et üleminekuks kõrgema põllu-aiamajapidamiskultuurile puudub neil oskus ja jõud.

Tallinna kogukonna rentnikkude majanduslikule olukorrale sarnleb rentnikkude seisukord ka teistes linnades — Narvas, Pärnus, Paldiskis jne., kusjuures ka rendi kõrguse suhtes pole suuremaid erinevusi. Kuid on ka nii madalarendiga juhtumeid, mis näivad olevat võimatuna. Paides näiteks rentnik maksab linnale 10 947 *ha* talu eest renti aastas 1 kr. 24,5 s., s. o. 83 vene rubla $\times$ 1,5 senti! Rendi tähtaeg on 23. aprill 1934.

Eramail makstav rent on aga igalpool märksa kõrgem kui kogukonna rent, ning selle poolest on erarendimaade rentnikkude seisukord raskem kui linnade rentnikkude oma.

Hoopis keerulisem on aga erarendimaakasustajate õiguslik seisukord. Omas palvekirjas 6. veebruaril 1932 Tartu Linnavalitsusele nad kirjutavad: „Allakirjutaniil on lepinguline rendiaeg lõppenud, ehk lõpeb lähemal aastail, mille lõpul on maatüki rentnik kohustatud rendilepingu alusel kinnisvara renditud maatükilt ära

lõhkuma ja vedama. On soovitud pihendada rendilepingut, kuid maatüki rentija, praegu surnud Armil Schulmann seda ei teinud, ehk kui oleks teinud, siis nõudis aastas renti juba üldiselt teada, 500-ruutsüla maaala eest 17 000 senti aastas. Olukorras, mis küllalt keeruline, ei julge maaomanikud laguvate hoonete juures ka parandusi ette võtta, sest kindel on, et praegu ükski seadus ei kaitse nende maju lõhkumise või rendilepingu alusel võrandamise eest lähemal ajal, mis tingimata teostub kohtulikul asjaarutusel rendilepingu põhjal. Iga aastaga tuleb aga juurde uusi rendilepingu ülesütlemisi, mis praegu maksva veneaegse seaduse juures kuulutab ebanormaalselt kadu kogu Vee-riku eeslinnale ajajooksul.“

Samuti raske on eramaade ja rentnikkude seisukord ka teistes linnades ja alevites, eriti Narvas, kus selliste maakasustajate arv tõuseb üle saja.

Linnamaade rentnikkude seisukord ka ses suhtes on märksa parem. Olgugi, et varemmail aastail sõlmitud rendilepingute põhjal rentnik oli kohustatud rendiaja lõppemisel koristama krundilt oma hooned, ehk vastasel korral pidid need jääma tasuta maaomanikule, kuid seni pole kasagi linnaomavalitsused tarvitanud seda õigust, ning on alati suhtunud sisse küsimusse heatahtlikult: kas pikendades rendi tähtaega kuni hoonete lõpliku amortiseerimiseni või kompenseerides rentnikke muul viisil. Seega on selliseil renditingimusil linnaomavalitsuste rendimaade kohta sõlmitud lepinguil vaid formaalne tähtsus. Eesti ajal, eriti viimaseil aastail sõlmitud lepingud näevad ette tasu maksmist hoonete eest samuti ka kompensatsiooni maaparandustööde eest, kui see on teostatud kinnitatud maaparanduse plaani järgi.

Õigusliku olukorra raskuse keskkohal lasub lõppude lõpuks, nagu on näidanud tegelik elu, mitte lepingu üksikuil klausleil, vaid sellel, et rendi alusel kasustatav kinnisvara ei anna rentnikule õiguse koorimata oma hooned obligatsioonidega ehk saada ehitus- või muud laenu, milleks vaja suurem kindlustus, kui seda suudab anda rendiõigus.

See õiguslik kindlustus tingib üldise vajaduse rentnikkude eluasemete probleemi lahendamise, küsimus, milline on akuutne, kuid mille lahendamine täies ulatuses — nii kogukonna-, kui eramaade suhtes — on mõödapääsmatu. Selle lahendamine on nii kogukondade, kui ka

riigi huves. Ja just sellest õigusliku kindlustetu olekust on peamiselt tingitud rentnikkude rahulolematus.

Kokkuvõetuna kogukonna- ja erimaa-de rentnikkude probleem koostub järgmisest eriküsimusist: *r e n t, h o o n e d, m a a p a r a n d u s j a õ i g u s l i k k i n d l u s t u s.*

Probleemi otstarbekohane lahendus nõuab arvestamist linna majapidamise objektiivsete huvidega. Probleemi igasugune lahendus, kus seda pole peetud silmas, on vildak ja riiklikult kahjulik.

Linnade majapidamises, kommunaalpolitikas omab maapolitika tähtsama osasse küsimusse koonduvad kõik teised kommunaalpoliitilised küsimused, millede otstarbekohane lahendus oleneb tähtsal määral just sellest, kuidas on taoteldud maapolitika sihte ja millist rada on siin käidud.

Otstarbekohane maapolitika on tähtsamaks eelduseks mitte ainult arvurikaste administratiivülesannete täitmisel, vaid ka kogu linna majandusliku arengu soodustamisel. Maapolitika ajamiseks peab olema küllaldane maatagavara, milleta meie oludes pole võimalik taotella üldse politikategevust, mis kindlustab tuleviku arengut.

Linnade maapolitika on kujunenud nii tähtsaks alaks, et Rahvusvaheline Linnadeliit on korraldanud isegi rahvusvahelise kongressi selle probleemi selgitamiseks ja on seega võimaldanud tõsitada selle tegevuse põhialuseid ja sihte, mida tuleb taotella igal maal, igas riigis, vaatamata valitsevale riigikorrale — igalpool seal, kus tahetakse arvestada tõsiselt elanikkude masside kooselamisest tingitud ohtudega.

Meie oludes, arvestades meie ressursse ja kibedaid kogemusi, on meil linnad võtnud omaks maapolitika sihte, millest tähtsamad oleksid kokkuvõetult järgmised:

1. luua küllaldast maatagavara,
2. kindlustada maatagavaradega linna planeerimise kava teostamist, s. o. kindlustada linna otstarbekohast hoonestamist ja laienemist,
3. hõlbustada kruntide ümberkorraldamist, tõstes nende hoonestamise võimalusi,
4. kindlustada ehituskruntide saamise võimalust ehitajaile,
5. paralüeerida spekuleerimist ehituskruntidega,
6. mõjustada ehituskruntide hindu, takistades nende kiiret tõusu,

7. kindlustada maa lisaväärtuse jäämist kogukonnale,
8. tööstuslike ettevõtete asutamiseks kergendada maatagavarast tarvilikkude maaalade saamist,
9. kindlustada maatagavara abil küllaldaselt määral parkide, puisteede, spordiväljade jne. asutamist,
10. kergendada maatagavara abil sotsiaalülesannete täitmist, andes aia- ja hoolealuseile, töötatöölisile ja elanikkude muile kehvemaile kihtidele,
11. teostada maade võõrandamist sellise õigusliku instituudi alusel, mis kindlustaks kruntide kasutamist vastavalt määratud otstarbele ja p.p. 5, 6 ja 7 tähendatud nõudmisele.

Kui nüüd vaadata Põllutöoministeeriumi poolt koostatud seaduse eelnõud — „Linnade rendimaade korraldamise“ kohta, siis näeme kõigepealt, et lahendus on esiteks poolik ja teiseks täitsa vildak: on võetud üles vaid linnade maade rentnikkude küsimus, jättes täitsa lahtiseks eramaade rentnikkude seisukorra kindlustamise, kuna teiselt poolt, linnade majapidamise objektiivsed huvid pole leidnud asjatundlikku käsitamist ning ülaltoodud maapolitika põhijooni on täielikult ignoreeritud.

Maapolitika tähtsaim tegur ja vahend — tagavaramaa — likvideeritakse pea täiesti. Seda enam on see valus ja halvab meie linnade tulevast kavakindlat arenemist ja kasvu, et väljaspool linnade administratiivpiire asuvad tagavaramaad likvideeriti juba suuremas ulatuses „Kogukonna-, asutiste ja erarendimaade korraldamise seadusega“ (n.n. „popsiseadusega“). Tumeatades meil linnade tuleviku, loob Põllutöoministeeriumi eelnõu elluviimine väga soodsa olukorra maaga spekuleerimiseks, sest kahtlemata osa rentnike, saades kätte maad — ehituskruntid — väga odavasti, mitmeti isegi kümekond korda alla turuhinna, paiskab osa maid turule ja maaga spekuleerimine lööb õitsemale. Pingutused, mis seni tehtud korteriküsimuse lahendamise alal, osutuvad siis asjatuks. Kui sarnasele väärnähtusele — ehituskruntidega spekuleerimisele, mida peetakse suurimaks paheks ja takistuseks korteriküsimuse lahendamisel, seadusega luuakse sooduks arenemisvõimalus, siis selle all ei kannata mitte ainult linnad kui administratiivühikud, vaid kogu meie rahvamajandus. Kapital, mis praegu töö-

tab produktiivsel alal, tõmmatakse sealt spekulatsioonile ja seega suurendatakse veelgi kapitali puudust, mis niikuiniigi juba terav.

Samuti on selge, et teine osa rentnike — väikese maksude koormatusega ja odava maaga — kelle kasuks langeb ka ehituskruundi lisaväärtus linna turu läheduse tõttu, võivad oma aia-põllutulus- toodetega väga edukalt võistelda linnast kaugemal asuvate põllupidajatega, pealegi kui arvestada seda, et linna rentnikul on põllutulus sageli kõrvalteenistuseks.

Linnade maatagavara põhiväärtus peitub selle otstarbes kui tuleviku ehituskruunt või heakorra ehk sotsiaaltervishoiutegur. Tagavaramaa hind on linna ehituslikust arenemisest, aga mitte aia- resp. põllutuluslikkude toodete väärtusest. Kui ehituskruundi kasustatakse ajutiselt heinamaana, siis ei võiks kuidagi kruundi väärtuse fikseerimisel väljuda heina saagi väärtusest, vaid hoopis muist tegureist.

Tallinnas Lasnamäel on suurel hulgal, eriti linna lähedal asuvail kruundidel vaid õhuke mullakiht paekivialusel. Kehv maa — kehv saak. Kui nüüd selle saagi võtta kruundi võõrandamise hinna arvutamise aluseks, siis saame hinna, mis kruundi tegeliku väärtuse kui ehituskruundi hinnast on mitukümmed korda väiksem.

Tingitud selliseist eelnõu suurist puudusist, on Linnadeliit kategooriliselt selle vastu. Kuid olles selle kava vastu, on Linnadeliit täiesti teadlik ses, et linnade ja alevite piires rendi alusel maakasustajate probleemi tuleb lahendada täies ulatuses. Ajutise ilmega raskused tulevad ka ajutiste abinõudega kergendada, — kuna õiguslik kindlusetu olek — kui püsiva iseloomuga nähet, tuleb kõrvaldada rentnikele eluaseme kindlustamisega.

Linnad on nõus renti alandama, tarbekorral rendiaega pikendama, tasuma nende nõusolekuga kruundidele püstitatud hoonete tegelikku väärtust peale rendiaja lõppu ja lõpuks ka rendiaja lõpuks amortiseerimata maaparanduse kulud, kui maaparandustööd on tehtud kinnitatud plaani järgi. Need on abinõud, mis linnade rentnikkude majanduslikku seisukorda veelgi parandab, võrreldes eramaade rentnikkudega. Seda-enam aga teravneb nõue kindlustada mõlema liigi rentnikkude õiguslikku seisukorda nii, et see pole hädaohtlik linnade ja alevite kasvule. Nagu Rahvusvahelise Linnadeliidu poolt korraldatud kongressi materjalest näha on üle maailma laialt levinud pikaajaline, päranda-

tav rent — Saksamaal tuntud „*Erbbau-recht*“ nime all.

Linnadeliidu poolt koostati seaduseel-nõu kava, kus vastavalt meie oludele kohandati end. Vene hoonestamisõigus.

Kui meil pannakse maksta „Hoonestamisõiguse“ instituut, siis oleks võrdlemisi kerge lahendada ka erarendimaade rentnikkude seisukorda ning maaomaniku huvid ei saaks valusasti riivatud, mis võimalik ja õieti möödapääsmatu küsimuse igasuguse muu lahendamise viisi juures. Linnadeliit on veendunud, et „*Erbbau-recht*“, ehk „Hoonestamisõiguse“ instituudi elluviimisega luuakse meie linnade ja alevite maapolitikale kindel õiguslik alus; samuti luuakse rentnikele võimalus kasutada asiõiguse alusel oma eluaseme maad kogukonna administratiivpiires.

Arvestades kõiki ülaltoodud asjaolusid, Linnadeliit palus Riigivanemat, mitte keelduda arvestamast ELL seisukohaga Põllutöoministeeriumi Linnade rendimaade korraldamise seaduse eelnõu läbivaatamisel ja igal juhtumil ühtlaselt nii linnade ja eramaade rentnikkude õigusliku seisundit. Ühtlasi palus ELL toetada „Hoonestamisõiguse“ instituudi elluviimist lähimas tulevikus.

Riigikogu, kuhu eelnõu veidi muudetud kujul esitati Vabariigi Valitsuse poolt, ei asunud eelnõu sisulisele läbivaatamisele, andes selle seisukohavõtmiseks vahepeal loodud uuele Vabariigi Valitsusele.

L ä b i k ä i g u m a k s u s e a d u s e e e l n õ u. Tutvunud Riigikogule esitatud läbikäigumaksuseaduse eelnõuga ja kaalunud igakülgset selle maksu võimalikke mõjustusi meie rahvamajandusele, leidis ELL, et see maks kutsub esile elukalliduse tõusu ja vähendab nii otse kui kaudselt linna- ja aleviomavalitsuste tulusid.

Toodete loiu ringkäigu juures praeguse majandusliku depressiooni ajal läbikäigumaks osutuks takistavaks teguriks selle ringkäigu elustamises ja tõstaks toodete hindu, mis arvestades tarvitajaskonna piiratud ostujõudu, põhjustaks tarvitamise suuremat tagasiminekut.

Linna- ja aleviomavalitsuste tulud on tihedas sõltuvuses tööstusest ja kaubandusest: kannatavad need majandusliku depressiooni või suure maksukoorma all, langevad ka nende omavalitsuste tulud.

Viimaseil aastail meie linnade ja alevite majapidamine on kannatanud tulude järjekindla languse all. Seda nähet mõjustavad kaks tegurit — nagu juba mai-

nitud — majanduslik depressioon ja teiseks — omavalitsuste tulude kärpimine seadusandlikul teel. Sellele seltsib veel tendents koormata omavalitsusi uute kulude ülesannetega. ELL on mitmel puhul varemaltki juhtinud nii Vabariigi Valitsuse kui ka Riigikogu komisjonide tähelepanu sellele hädaohhtlikule tendentsile. Kuid see on jäänud suuremalt-jaolt tagajärjeta. Rasked ajad seavad linnu ja aleitud rahvamajanduse tegevusaladele, ja lakanne, tööpuuduse vastu võitlemine jne., mis nõuavad harilikest suuremaid kulusid, ja seepärast nende omavalitsuste tulude kas otsene või kaudne vähendamine ei tohiks tulla üldse kõnesse.

Kavatsetav läbikäigumaks aga langeb pea tervelt linnadesse ja aleveisse koondatud rahvamajanduse tegevusaladele ja lastuks seepärast peamiselt linnaelanikkude õlul, suurendades nende niigi rasket maksumoormat ja tõstes seega elukallidust, mõjustades kaudselt nende omavalitsuste tulude vähenemist. Kuid eelnõu näeb ka ette tulude otsese vähendamise, viies maksu alla omavalitsuste mõningaid ettevõtteid.

Kõnelemata sellest, et linnade ja alevite omavalitsuste tulude vähendamine mõjub laastavalt nende majapidamisele, tuleks eriti mainida seda erilist suhtumist omavalitsuste apteekidesse, mis selgub eelnõu § 2, p. 5 ja 6 kõrvutamisesest — omavalitsuste apteegid viiakse erandina maksu alla, kuna era- ja igasuguste asutiste apteegid jäetakse maksu alt vabaks (p. 6).

Arvestades kõike seda, ELL juhatus asus läbikäigumaksu suhtes eitavale seisukohale. Kuid kui riiklikes huves peaks siiski osutama mõõdapääsmatuks selle maksu sisseseadmine, siis tuleks kõigepealt kustutada § 2, p. 5 lõpust „samuti ka müügid omavalitsuste apteekidest“.

Linnavolikogude volituste pikendamise ja valimistähtaegade küsimus. Oma koosolekul 21. veebruaril 1932 ELL esindajatekogu, kaaludes linna- ja aleviomavalitsuste esinduskogude valimiste tähtaegade küsimust, asus seisukohale, et nii esinduskogude volituste kestvus kui ka valimiste tähtajad peaksid olema ühtlased kõigis omavalitsusis.

Liiga sagedased valimised pole soovitatavad, eriti majanduslikult raskeil ajal. Alaline erakondadevaheline pinev vahetõrge takistab suuresti loovat tööd, kuna teiselt poolt valijaskond tüdineb ja jääb iga, pikema vaheajata järgneva, valimi-

sega aina loumaks ja ükskõiksemaks, nii et uuestivalitav esinduskogu ei anna õiget pilti vastava omavalitsuse elanikkonna poliitilisest meelsusest ega ka sotsiaalkihitusest. See kartus on eriti põhjendatud kui toimetada linna- ja alevivolikogude valimisi käesoleva aasta lõpul või tuleva aasta alul.

Arutanud seda küsimust veel kord, ELL juhatus jõudis üksmeelsele otsusele, et eelseisvad linna- ja alevivolikogude valimised tuleks lükata edasi üheks aastaks, et on soovitatav määrata kindlaks kõigi omavalitsuste esinduskogude volituste kestvus seadusandlikul teel neljale aastale ja et soodsaimaks valimiste toimetamise ajaks peab tunnustama sügise, näiteks novembrikuu.

Kuna praegu Kohtu- ja Siseministriteeriumis on päevakorral maaomavalitsuste ümberkorraldamise ja seoses sellega ka ülaltoodud küsimused, otsustati teatada ELL seisukoht Kohtu- ja Siseministriteeriumile.

Seekord leidis ELL seisukoht tähelepanu ja vastavalt avaldatud soovile muudeti seadusandlikul teel valmisseedus.

Linnade rendikohtade korraldamise seaduse eelnõu. Rühm Riigikogu liikmeid esitas Riigikogule vastava seaduse eelnõu, mis näeb ette mitte ainult rendikohtade võõrandamist, vaid ka linnade mõisade võõrandamist ja tükeldamist. Tasu aga nähti ette sellises suuruses, mida ei või lugeda üldse kompensatsiooniks.

Kaalunud küsimust igakülgsele leiti, et iga linn peab omama maatagavarasid, millel pole võimalik taotella kommunaalpoliitilisi sihte. ELL asus selle eelnõu kohta täiesti eitavale seisukohale.

ELL seisukoht tehti teatavaks Põllutööstusministriteeriumile, kus see eelnõu veel praegugi on ootamas soodsat momenti.

Trahteriäri- ja Piirituse ja alkoholist jookide müügi seaduste muutmise küsimus. 1932. a. kevadel Riigikogu võttis vastu Trahteriärieaduse muutmise seaduse, mis vähendas tunduvalt linnade ja alevite tulusid. Linna- ja aleviomavalitsuste tulude kahanemise kompenseerimiseks nähti ette riigi eelarves küll teatud summa, kuid nagu selgus, osutuvad toetussummad märksa vähe- maiks Majandusministriteeriumi poolt esialgu lubatud normist ehk toetusi ei maksta välja üldse.

Raske majandusliku depressiooni ja ülalmainitud asjaolude tõttu linnad ja alevid on nüüd seatud raske ülesande ette — määrata kindlaks eelseisvaks eelarveaastaks trahterimaks suuruses, mis vastaks maksnikkude kandejõule ja mis ei sunniks neid likvideerima oma ärilisi ettevõtteid. Et oleks võimalik leida selle raske ülesande otstarbekohast lahendust, osutub möödapääsmatuks avaliku alkoholiste jookide tarvitamist reguleerivate seaduste revideerimisele võtmine. Need on Piirituse ja alkoholiste jookide müügi seadus ja Trahteriäriseadus.

1928. a. lõpul pandi maksma Trahteriäriride liikide täiendamise ja omavalitsusile trahterimaksu tulude kindlustamise seadus seepärast, et nagu tegelikus elus selgus, Piirituse ja alkoholiste jookide müügi seaduse mõjul vähenesid omavalitsuste tulud trahteriäriride maksust tunduvalt, sest muutunud olukorras, kus trahteriäriride liikide määramise õigus läks omavalitsusilt üle Aktsiisivalitsusele ja rahaministrile, kuna ühes sellega kitsendati lahtise viina müüki neis asutis, äripidajad ei suutnud enam tasuda neile määratud makse. Senised teadumused näitavad, et keskvoim on väga ohtrasti tarvitanud oma õigust liikide määramise suhtes ja seetõttu on ka riigi summadest makstud omavalitsusile puudujääkide katteks suuremaid summasid.

Motiiviks, mille põhjal võeti ette selline võimu kontsentreerimine, osutus lootus ja arvamus, et lubades vaid erandina kõrgema järgu restoranis ja einelaudades viina, napside ja likööride müüki ainult lahtiselt, kuna muis alkoholiste jookide tarvitamise õigusega kohtades viina peab müüma viinalao pitseeritud pudeleis Vabariigi Valitsuse poolt üldmüügiks määratud hindadega, siis sellega välditakse kontrabandipiirituse valgumist restoranis ja riigi viina tarvitamine tõuseb, samuti ka tulud. Tegelikus elus see motiiv osutus aga vildakaks — riigi viina tarvitamine ja tulud sellest näitasid kahanemise tendentsi. Seepärast on vaja seada jalule endine kord, mis oli palju otstarbekohasem ja milline lubab talitada kohalikkude olude kohaselt.

Edasi nõuab muutmist ka trahteriärimaksu alla kuuluvuse kord. Mõjuvaks võistlejaks restoranis on saanud mitmesugused klubid ja kaitsevää kasiinod, viimaseist eriti need, millised ei asu kaitsevääosade juures. Et kasiinod ja kodud ei kuulu trahteriärimaksu alla, on nad see-

tõttu eesõigustatud seisundis, sest sissepääs neisse pole takistatud tegevas kaitsevääes mitteteenivaile. Selliseist kasiinodest peaksid maksu alt jääma vabaks vaid kaitsevääosade juures asuvad ja kuhu sissepääs on võimalik ainult kaitsevääteenistuses seisvaile isikuile, kuna aga kõik teised kodud ja kasiinod peaksid kuuluma maksu alla üldises korras.

Revideerimist nõuab samuti mitmesuguste klubide maksustamise kord. Seaduse mõiste järgi peaksid klubid olema kinnised asutised, kuhu pääsevad ainult klubi oma liikmed, kuid viimaste aastate teadumused näitavad, et sellest formali-teedist saab väga kergesti üle. Igas linnas on rohkesti „klubisid“, mis sageli kannavad väga kõlavaid nimesid, kuid tegelikult on need eesõigustatud avalikud alkoholiste jookide müügi kohad, kuhu sissepääs on vaba kõigile. Harilikkude trahteriäriride lahtioleku aeg on piiratud kella 24-ga, klubid aga kauplevad hommikuni. Trahteriäri teenijad alluvad karmile ter- vishoidlikule järelevaatusele, millest aga klubiteenijad on vabad. Trahteriärimak- su suhtes klubid on koguni paremas sei- sundis kui restoranid, sest alati tuakse ette nende „kinnine“ laad. Klubide prak- tika näitab veel, et Piirituse ja alkoholi- ste jookide müügi seaduse eitav suhtu- mine avalikesse öörestoranis on tegeli- kus elus teostamatu, sest möödahiilimi- seks öise kauplemise keelust pea iga res- torani juures teotseb mõni „klubi“.

Arvestades kõike ülaltoodud, oleks hä- dasti vaja muuta Piirituse ja alkoholiste jookide müügi seaduse § 34 järgmiselt: esimeses lõikes, teises lauses sõna „Aktsii- sipeavalitsus“ ja teises lõikes sõna „raha- minister“ asemele võtta „kohaliku omavali- tuse esinduskogu“; sama seaduse § 37, teine lause järgmiselt: „Muil päevil võib alkoholiste jookide müük seal, kus see ka kohaltarvitamiseks lubatud kesta a) kas kella 9 hommikul — harilikel nädalapäevil ja teisil pühil kella 12 päeval kuni kella 1 öösel, ehk b) kella 11 õhtul kuni kella 8 hommikul, ja Trahteriäriseaduse § 2 järg- miselt: „Trahteriäritiseks arvatakse rah- vale avatud asutised, kus müüakse sööke ja jooki kohaltarvitamiseks. Trahteriäri- de liiki kuuluvad samuti ka need kaitse- väelaste kasiinod ja kodud, mis ei asu kaitsevääosade juures ja ka igasuguste klubide ja organisatsioonide einelauad, millised on avatud kas ainult oma liik- meile või ka võõraile“.

Vastavalt ülaltoodule, esitas ELL mär-

gukirjad kohtu- ja sise- ja majandusministrile.

Majandusministeeriumis on asunud tähendatud seaduste muutmise kavade välja töötamisele ja on põhjust loota, et siin olukorda reformeeritaks.

Linnades asuvailt kinnisvaradelt riigile võetava 15% lisakinnisvaramaksu ja riigi eelarve tasakaalustamiseks, tööpuuduse vastu võitlemiseks ja töövõimaluste soetamiseks füüsilisilt isikuilt võetava erimaksu küsimused. ELL arutanud küsimust leidis, et kinnisvaradelt võtavad linnad juba hindamismaksu kõrgemal määral, mispärast ei tohiks kuidagi maksustada neid veel lisamaksuga riigi heaks, seda enam, et maal kaotati riigi kinnisvaramaks. Kinnisvaramaks on maks, mis kõige lähemalt seotud kohalike oludega ja seetõttu peaks kuuluma tervelt omavalitsusile.

Erimaks füüsilisilt isikuilt tööpuuduse vastu võitlemiseks ei suuda täita lootusi. Ei tohiks maksustada ainult linnaelanikke, vaid see maks peaks olema ülemaaline ja ajutine. Erimaksu võtmisega peaks riigi kätte minema ja tema arvel korraldatama hädaabitööd, kattes neist summadest kõiki tööde korraldamisega seotud kulusid.

Perekonnaseisuseaduse ja selle juhtnõuude muutmise eelnõu. Tähtsaimaks osutub kavatsetav muudatus perekonnakirjade pidamise alal ja nimelt, et edaspidi ei avataks igale vastsündinud isikule erilehekülge, vaid andmed ta kohta kantakse vanemate leheküljele ja erilehekülge avatakse vaid isiku abiellumisel. See muudatus olla tingitud töölihtsustamise huvest.

Perekonnaseisuametnikkude senised teadumused näitavad, et kõige rohkem aega, tööd ja kulu nõuab mitte sissekannete tegemine registrisse, vaid seks vajalikkude dokumentide hankimine. Kuna üle riigi on juba üle 30% elanikel avatud individuaalerileheküljed ja perekonnaregistris üleminek perekonnasüsteemile tekitaks segadusi ja arusaamatusi, nagu paralleelsete nimekirjade pidamine jne., asus ELL selle muudatuse suhtes eitavale seisukohale.

Perekonnaseisumuudete registreerimine nõuab omavalitsusilt kulusid, sest registreerimine on seaduse järgi tasuta. Et oleks võimalik kulusid saada tagasi osali-

seltki ja maksustada registreerimisi, oleks väga soovitatav, et Perekonnaseisuseaduses tehtaks vastav muudatus.

Vastavalt ülaltoodule ja ühinedes perekonnaseisuametnikkude-päeval vastuvõetud resolutsioonidega, ELL pöördus sellekohase palvega Kohtu- ja Siseministeeriumi poole.

Jõuvankreil veetavate reisijate vabatahtliku kindlustamise küsimus. Teedeministeeriumil on kavatsus panna maksma jõuvankreil veetavate reisijate vabatahtlikku kindlustamist ja palus ELL arvamust selle kohta.

Vabatahtlik kindlustamine on alati võimalik ja seks pole vaja mingit määrust. Kui aga tahetakse reguleerida määrusega jõuvankreil veetavate reisijate kindlustamist, siis võiks tulla kõnesse vaid sunduslik kindlustamine. Et aga praegu on raske seda teostada, siis võiks kui ajutise nähtega leppida ka vabatahtliku kindlustamisega.

Liiklemisseaduse eelnõu küsimus. Teedeministeeriumi Maanteede- ja Ehitusosakond teatades, et on muutmisel Jõuvankrite-seadus sihiga lahendada üldliiklemisse puutuvad küsimused, palus märkida ära, milliseid küsimusi ja üldpõhimõtteid oleks soovitatav lahendada seaduse kavatsetava muutmisega.

Arvestades seda, et äsja lõpetati liiklemiskomitees Jõuvankrite-seaduse elluviimise määruste arutamist, kus on leidnud lahendamist ja reguleerimist terve rida päevakorral olevaid liiklemise ala küsimusi, ELL arvates oleks kõigepealt tarvilik kiires korras need määrused panna maksma, ootamata ära uue jõuvankrite-seaduse väljatöötamist. Mis puutub liiklemisseaduse eelnõusse, siis saaks ELL avaldada oma seisukoha peale seda, kui talle on saadetud juba koostatud eelnõu.

Kogukonna ellukutsumise küsimus. ELL esindajatekogu oma koosolekul 21. veebruaril 1932, arutanud kogukonna ellukutsumise küsimust, võttis vastu järgmise resolutsiooni: „Linnadeliidu esindajatekogu konstaterides, et meie praeguste omavalitsuste algühikute ja nende elanikkude vahel puudub pidev, formaalselt reguleeritud side, et meie omavalitsuste algühikute elanikkond pole organiseeritud üheks sotsiaalseks tervikuks — kogukonnaks, mille all kannatavad nii riiklikud kui omavalitsuste huvid, tunnustab tarvilikuks, et seaduseandlikul teel pandaks maksma kohustus, mille jär-

gi iga vabariigi kodanik peab olema ühe kogukonna liige, milleks saamine olenegu teatud ajal kohal elunemisest ning kogukonna vastu kohustuste kandmisest.“

Meie omavalitsuste algühikute kodanikkude ja omavalitsuste vahel pole olemas mingit pidevat formaalset sidet. See pärast pole meie omavalitsusil võimalik tõmmata kindlat piiri oma ülesannete ulatuses, pole võimalik arvestada täpselt, millise kodanikkude arvuga tuleb teha tegemist ühel või teisel alal.

Praegu maksva Hoolekandeseaduse põhjal on omavalitsused kohustatud andma abi ja abitarvitaja on õigustatud nõudma seda sellelt omavalitsuselt, kus ta viib abitarvitamise ajal. Tegelik elu on näidanud, et kus hoolekandeline abi on korraldatud paremini, sinna koguneb igalt poolt abipalujaid. Formaalse tunnuse puudumise tõttu kogukonna kuuluvuse kohta, on pea kõik meie omavalitsused protsessimas omavahel, sest sagedasti on raske ja vaieldav, millise omavalitsuse kanda peab jääma antud hoolekandeline abi.

Tööpuuduse vastu võitlemisel võib konstateerida samuti, et linnadesse ja alevitesse koguneb maalt töötajaid sellisel suurel arvul, et neile hädaabitööde korraldamine käib üle jõu nii riigile kui ka omavalitsusile. Töötute valgumist linnadesse pole suudetud pidurdada määrustega selle kohta, keda võib paigutada töbörside kaudu hädaabitööle. Hädaabitööd nõuavad suuri kulusid omavalitsusilt ja neid kulusid tuleb teha kogukonnale võõraste elementide toetamiseks.

Ka arstiabi korraldamisel tekitab liikuv element suuri raskusi ja mõjub halvalt omavalitsuste töö paremale korraldusele.

Väljudes neist puhtpraktilisist kaalutlusist, paistab möödapääsmatuna kogukondade ellukutsumine, s. o. liita üheks sotsiaalseks tervikuks teatud maaalal organiseerunud elanikkonda. Kuid veel tähtsamad on puhtriiklikud põhjused. Omavalitsused on riikluse tähtsamad toed ja nad peavad olema tähtsamaiks tegureiks elanikkude organiseerimisel riiklikkude huvide taotlemisel. See organiseerimine eeldab pideva sideme olemasolu elanikkonna ja omavalitsuse algühiku vahel, milline on rajatud elanikkonna ja omavalitsuse vastastikkusele õigusile ja kohustuste koordineerimisele. Meil on sel alal olemas suur lahkkeliline vahekord; kodanikele on näiliselt seadustega antud suured õigused — nõuda omavalitsusilt hoolekandelist

abi, maksuta kooli, tervishoidlikku abi, kuna kodanikel pole mingeid kohuseid omavalitsuste vastu.

ELL juhatus moodustas erilise komisjoni, kes kaalus põhjalikult kogukonna moodustamise küsimuse ja fikseeris alused, mis selle reformi juures peaks olema põhjaneva tähtsusega. Komisjoni töö tulemusena osutub alljärgnev kava, mis kujutab endast õieti küsimuste kodifitseerimist, millised kerkivad üles probleemid lahendamisel. Seetõttu komisjoni eelno kava on teataval määral nii-öelda diskussiooni alusena.

On loomulik, et kavas esitatud põhimõtete tunnustamisega tuleks muutmisele ka mõned seadused, esijärjekorras muidugi Hoolekandeseadus.

K o g u k o n n a s e a d u s e e e l n õ u k a v a .

- § 1. Iga Eesti Vabariigi kodanik peab olema ühe linna-, alevi- või vallakogukonna liige.
- § 2. Oma liikmete kohta peavad kogukonnaomavalitsused vastavat nimistut ja annavad neile välja isikutõendavaid dokumente. Üksikasjalikke juhtnõure nimistute pidamiseks ja nende sisseseadmiseks annab kohtu- ja siseminister.
- § 3. Ühe aasta jooksul, arvates käesoleva seaduse jõusse astumise päevast, on kõik kodanikud kohustatud laskma end võtta üles selle kogukonna elanikkude nimistusse, kus nad elunesid 1. jaanuarini 1930. Alaealised ja töövõimetud kirjutatakse selle kogukonna liikmeks, kuhu kuuluvad nende vanemad või seaduslikus korras määratud hooldajad või eestkostjad. Kodanikud, kes seaduse maksma hakkamise ajal saavad kogukondlikku hoolekandelist abi, loetakse selle kogukonna liikmeks, kelle arvel nad saavad hoolekandelist abi. Alaealised perekonnaliikmed kuuluvad perekonna ülalpidaja kogukonda.
- § 4. Kogukonna liikmeks võtab vastu kohalik linna-, alevi- resp. vallavalitsus.
- § 5. Ühest kogukonnast teise ülemineku puhul võib kogukonna liikmeks võtta vastu vaid neid; kes selle kogukonna piires, kuhu nad soovivad astuda liikmeks on elunenud alaliselt vähemalt 3 aastat.

- § 6. Kogukonnaavalitsusel on õigus keelduda võtmast vastu kogukonna liikmeks kohtu poolt karistatud isikuid.
- § 7. Erandide §§ 5 ja 7 võib lubada kogukonna esinduskogu.
- § 8. Abiellumise puhul läheb naine automaatselt üle mehe kogukonda.
- § 9. Isikuil, kes hoolekandeline abi tarvitamata on elunenud vähemalt 6 aastat kogukonna piires ja kuni nad pole kohtu poolt karistatud, on õigus nõuda vastuvõtmist kogukonna liikmeks.
- § 10. Hoolekandeseaduses ettenähtud abistamist korraldab linna-, alevi- või vallaomavalitsus, kelle piires viibib abitarvitaja abipalumise ajal. Hoolekandeline abistamine sünnib selle kogukonna kulul, kelle nimistus on abitarvitaja.
- § 11. Töötuid ja nende perekonnaliikmeid abistab see kogukonnaomavalitsus, kelle nimistus nad on. Samuti korraldab kogukonnaomavalitsus hädaabitoid ainult oma liikmeile.
- § 12. Kogukonnaomavalitsusel on õigus võtta täiskasvanud kodanikelt sissekirjutamismaksu, mille ülemmäär ei või ületada liikmeksastuja eelmise aasta tulumaksusummast 10%, tulumaksu mittemaksmise puhul — mitte üle 10 krooni. Igal juhtumil sissekirjutamismaksu alammäär on 2 krooni.
- § 13. Kogukonna täisealised liikmed, kuni nad pole hoolealused, maksavad iga aasta kogukonna liikmemaksu, mille suuruse määrab kogukonnaomavalitsus aasta peale ette.
Liikmemaksu ülemmäär neile täiskasvanud liikmeile, kes tulumaksu ei maksa, on 10 krooni, tulumaksu maksjale liikmeile — mitte üle 10% tulumaksust, kuid mitte alla 2 krooni aastas.
- § 14. Üksikasjalikke juhtnööre §§ 12 ja 13 tähendatud maksude sissenõudmise korra kohta annab kohtu- ja sise-minister kokkuleppel majandusministriga.
- § 15. Liikme- ja sissekirjutamismaksust moodustatakse erifond, millest kogukonnaavalitsus võib kuluçada tööpuuduse vastu võitlemiseks, töömajade ülalpidamiseks ja hoolekande korraldamiseks, samuti ka katta liikmemaksu sissenõudmise ja liikmete nimistute pidamise kulusid.
- § 16. §§ 13 ja 14 tähendatud maksude

maksmisest võib vabastada kohalik kogukonnaavalitsus.

- § 17. Kogukonnaavalitsusel on õigus paigutada vabatahtlikult töömajusse oma kogukonna liikmeid tööd põlgajaid, hulguseid, samuti ka isikuid, kel perekond, aga ei hoolitse üldse või tarvilikul määral selle eest ehk kes tõrguvad maksmast alimente.
- § 18. Kogukonnad võivad liituda sihtühinguks § 15 tähendatud ülesannete teostamiseks.

ELL näeb kogukondades mõjuvaima teguri meie omavalitsusile üle jõu käivate hoolekande ja tööpuuduse probleemide korraldamisel. Kogukonnad sel kujul, nagu nad on konstrueeritud eelnõus, osutuvad ühtlasi ka kogukonna liikmete vastastikkuse kindlustamise organisatsiooneks hoolekande ja tööpuuduse alal ja mõjuvad karastavalt laiemale kihtele, äratades neis ka vastustunnet.

Hoolekandeseaduse muutmise küsimus. Teatavasti hakkab meie linnadele ja alevitele käima üle jõu hoolekandekohuste täitmine. Kuid peale selle on ses seaduses terve rida puudusi, mis veelgi raskendavad seaduse täitmist. Oleks väga tarvilik töötada seadus põhjalikult ümber. Omaal ajal moodustati seks Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi juures eriline komisjon, kus on esindatud ka omavalitsuste liidud, kuid viimaseil aastail pole selle komisjoni tööst enam midagi kuulda. Esimeseks küsimuseks seetõttu peaks olema mainitud komisjoni uuesti tööle rakendamine. Arvestades aga seda, et komisjoni suur ja keerukas töö nõuaks palju aega, oleks vast otstarbekohasem esialgu piirduda alljärgnevate tähtsamate küsimustega. Tuleks panna maksmata kord, et isikud, kes jätaivad maksmata alimentid või jätaivad kuritahtlikult maha oma perekonna ega hoolitse selle eest, paigutataks sunduslikult töömajja, et vanglas viibivate isikute perekondade abistamine võetaks revideerimisele, hoolealuse kuuluvus omavalitsusse fikseeritaks täpsemalt, formaalse tunnuse järgi, sest praeguse korra järgi tekib palju protsesse küsimuse juures milline omavalitsus on kohustatud kandma teatud isiku abiandmise kulud, pangad ja teised rahaasutised oleksid kohustatud teatama vastavale omavalitsusele sellekohasele järelepärimusele hoolealuse hoiumadest ja et ka lahtise hoolekande alla kuulunud isikute surma puhul päriks neist järelejäanud varanduse vastav omavalitsus.

ELL seisukoht teatati Haridus- ja Sotsiaalministeeriumile.

Administratiivsisse nõuete hüpoteekideks muutmise küsimus. Vastav küsimus anti kohtu- ja siseministri poolt Tsviilkohtupidamiseaduse väljatöötamise komisjonile selgitamiseks.

Samuti küsis kohtu- ja siseministeerium Majandusministeeriumi Maksudevalitsuse seisukohta käesolevas asjas. Viimane pöördus ELL poole küsimusega — kas oleks otstarbekohane, kui linnamaksu ja trahterivõlgade suhtes tehtaks märkused ja hüpoteegid koos riigimaksu- ja trahterivõlgadega, et vältida iga linnavalitsuse poolt eraldi märkuste ja hüpoteekide tegemist kui palved seks esitatakse kinnistusjaoskonnale maksuinspektorite poolt.

ELL juhatus, kaalunud küsimust igakülselt, teatas Maksudevalitsusele, et linnade kui ka alevite administratiivsisse nõuete muutmine hüpoteekideks ei anna tegelikult paremusi, võrreldes praegumaksu korraga, küll aga mõjuks selliste administratiivhüpoteekide loomine takistavalt üldmajanduslikule lävikäigule. Seetõttu asus ELL ses küsimuses eitavale seisukohale.

Linnade ja alevite 1932./33. a. eelarve täitmise ja 1933./34. a. eelarve koostamise küsimus. Majanduslik surutis ja riigi toetuste kärpimine ühes tulude vähendamisega seadusandlikul teel on linna- ja alevi-omavalitsusi asetanud raskesse seisundisse — lõpetada käesolev eelarveaasta puudujäägita ja koostada 1933./34. a. eelarve tasakaalustatuna.

ELL büroo poolt kohtadelt saadud teadete põhjal on selgunud, et igalpool on tehtud suuremaid kärpimisi — on alandatud palka, mõnes omavalitsuses on kustutatud pea täiesti kõik mittesunduslikud heakorrakulud; kärpimisi on tehtud igal alal. Seetõttu väheneb tuleva aasta eelarve 10—20% võrra. Kuid vaatamata sellele, olid üksikute linnade ja alevite pingutused mitteküllaldased, vaid osutus tungivalt tarvilikuks astuda ühiselt samme keskvalitsuse eest, eestkätt majandusministri juures, sest oldi arvamisel, et mitmed kavatsatud uued maksud ja juba elluviidud uued korraldused puudutavad väga valusasti linnu ja aleveid just seepärast, et Majandusministeeriumis ei olda küllaldaselt informeeritud linnade ja alevite raskest seisundist. Arvestades seda, ot-

sustas ELL juhatus saata 19. jaanuaril 1933 majandusministri juurde erilise delegatsiooni, millesse kuulusid ELL esimees Tallinna linnapea A. Uesson, abiesimees Tartu linnapea K. Luik, Viljandi linnapea A. Maramaa, Võru linnapea F. Suit ja Rakvere linnapea H. Avikson, ülesandega informeerida majandus-, kohtu- ja siseministrit linnade ja alevite tõelikust olukorrast ja paluda, et Majandusministeerium maksaks välja linnadele ja alevitele trahteri- ja tšekimaksu asemaksuks määratud summad lubatud suuruses veel enne käesoleva eelarveaasta lõppu ja võtaks ka riigi 1933./34. a. eelarvesse toetussumma vähemalt samas suuruses, loobuks kavatseltavast trahterite, kinode ja teiste lõbustusasutiste maksustamisest riigi heaks, lubaks anda linnadele ja alevitele välja jõuvankrite- ja bensiinimaksu ses ulatuses, nagu see võetud linnade ja alevite 1932./33. eelarveisse ja ei peaks sellest kinni 25—30%, lubaks võtta 1933./34. a. eelarvesse jõuvankrite- ja bensiinimaksu ses ulatuses, nagu see on nähtud ette seadusega, astuks samme, et Pikalaenupank alandaks linnadele ja alevitele antavate laenude protsendi 2-le ja töötaks kiires korras välja eelnõu Trahteri- ja Piirituse ja alkoholist jookide müügi seaduse muutmiseks, mis võimaldaks edaspidi maksustada ka igasuguseid klubisid, kodusid, kasiinosid ja teisi asutisi, millised on praegu vabad trahterimaksust ja seetõttu võistlevad suuresti maksualuste trahteriasutistega.

Delegatsioon palus majandusministrit mitte keelduda andmast vastust ELL palvele kuni 27. jaanuarini, et võimalik oleks 29. jaanuarile 1933 kindlaksmääratud ELL esindajatekogu koosolekul kaaluda ühiselt eelarvete tasakaalustamise ja puudujääkide katmise küsimust. Palutud tähtsajaks aga vastus ei saanud ja on veel seni saamata.

Esindajatekogu koosolekul, kus kaaluti uuesti eelarvete ja linnade ja alevite rahanduslikest raskusist ülesaamise küsimust, otsustati saata Riigivanema juurde eriline delegatsioon ülesandega tutvustada viimast linnade ja alevite ülliraste rahandusliku seisundiga ja esitada ühtlasi märgukiri, kus muuseas tähendatud:

„Kõigepealt loeme oma kohuseks pöörata Teie tähelepanu, härra Riigivanem, sellele, et viimaseil aastail on linnade ja alevite kuludega seotud kohustusi seadustega ja määrustega järjest suurendatud,

rääkimata sellest, et teatavad ülesanded sotsiaalsel alal (nagu hoolekanne, tööpuuduse vastu võitlemine) majanduse kriisi ajal suurenevad paratamatult juba isenesest, tulud seevastu on linnadel ja alevitel aga järjest kahanenud; tulusid on seadustega vähendatud, tuluallikaid on riigi heaks seotud lisamaksudega üle koormatud (viinaostulubademaksu kaotamine, trahterimaksu puudujäägi katteks antavate toetussummade äravõtmine, kinisvaramaksule riigi heaks 15% juurdelisamine jne.). Seejuures ei saa jätta tähendamata ka veel seda, et kõik tuluallikad on juba üldiselt nõrgenenud üldmajanduse kriisi tõttu ja et viimasel ajal riigikassa heaks seatud n. n. „kriisimaksud“ halvavad kas otseselt või kaudselt linnade ja alevite kassade seisukorda, sest need „kriisimaksud“ tabavad peamiselt just linnade ja alevite kodanikke ning nõrgendavad nende tasumisvõimet linnade ja alevite maksude suhtes.

Kõigil ülaltoodud põhjusil ja et vältida linnade ja alevite suuri puudujääke, mille katmiseks pole enam tagavarasummasid ja mis võivad viia linna- ja alevivalitsuste majapidamised kokkuvarisemiseni, palume ELL esindajatekogu nimel Teid, kõrgesti austatud härra Riigivanem, mitte keelduda:

1) et Majandusministeerium maksaks välja linnadele ja alevitele trahterimaksu puudujäägi katteks antavad ja viinaostulubademaksu asemaksu kaotamise puhul Majanduseministeeriumi poolt määratud toetussummad lubatud suuruses veel enne käesoleva eelarveaasta lõppu, et ka riigi 1933./34. a. eelarvesse võetakse need toetussummad vähemalt samas suuruses;

2) et Majanduseministeerium loobuks kavatsetavast trahterite, kinode ning teiste lõbustusasutiste lisamaksustamisest riigi heaks, sest selle tagajärjel peavad linnad ja alevid nende asutiste maksukoormat oma heaks vastavalt vähendama;

3) et antaks välja linnadele ja alevitele jõuvankrite- ja bensiinimaksud selles ulatuses, nagu see võetud üles Teedeministeeriumi korraldusel linnade ja alevite eelarveisse, aga mitte ei peetaks kinni sellest 20—30%;

4) et lubataks võtta 1933./34. a. linnade ja alevite eelarveisse jõuvankrite- ja bensiinimaksu selles ulatuses, nagu see on nähtud ette seaduses;

5) et Pikalaenu pangas alandataks linnade ja alevite laenudelt intressi %%% 2 protsendile;

6) et linnade ja alevite poolt korraldatavate hädaabitööde kulud võetaks riigi kanda täies ulatuses peale töödel tarvitatavate materjalide kulude;

7) et loobutaks kavatsusest koormata linnu ja alevit veel 10-protsendilise osa kandmisega kutsekoolide õppejõudude palgast;

8) et riigi tulumaksust omavalitsuste heaks määratud osa jaotamine edaspidi seataks linnade ja alevite suhtes õiglase male alusele vastava seaduse muutmise teel.

Juhtumil, kui ei peeta võimalikuks tulla vastu ELL üלטähendatud palvele, linnad ja alevid satuvad seisukorda, kus tuleb loobuda seadusega neile sunduslikuks tehtud ülesannete ja võlakohustuste täitmisest, lõpetada hädaabitööd ning isegi mõningate asutiste tegevust.

Kuna linnade ja alevite elanikkonnas kõigis kihtes on laialt levinud arusaamine ja veendumus, et kriisiga võitlemisel on linnad ja alevid üleliiga koormatud maa elanikkude kasuks, mis eriti teravalt väljendus viimaste maksukoorma ja võla protsentide alandamises ning mitmesuguseis juurdemaksudeks põllumajanduslikele tooteile, rääkimata sellest, et isegi tulumaksust on nad pea täitsa vabad, kuna üle 90% sellest summast laekub linnadest ja alevitest, ELL loeb oma otseseks kohuseks juhtida Teie tähelepanu, kõrgesti austatud härra Riigivanem, keskvalitsuse ebaõiglasse suhtumisse linnadesse ja alevitesse, kus valitseva meeololu juures kergesti võib puhkeda rahutusi, milleks antakse jõudne tõuge juhtumil, kui linna- ja aleviomavalitsused on sunnitud astuma samme, millest tähendatud ülal.

Delegatsiooni vastuvõtt kestis kaks tundi. Riigivanem, kuulunud delegatsiooni palvet, lubas võtta esitatud palve põhjalikule kaalumisele.

(Järgneb.)

Sünnijuhtumi hiline registreerimine pole karistatav?

V. A.

Perekonnaseisuseaduse § 29 (RT 191/192 — 1925) põhjal vastsündinu registreerimiseks ilmuvad lapse vanemad või üks neist ühe kuu jooksul, arvates lapse sünnist, vastava perekonnaseisusametniku juurde registreerimisele, kusjuures juhtumil, kui perekonnaseisusametnik seda nõuab, üks tunnustaja isiklikult peab tõendama nende teadaannet. Sama seaduse § 30 on öeldud, et kui lapse isal kui ka emal on võimatu ilmuda isiklikult registreerimisele, olgu surma, raske haiguse või mõne muu mõjuva põhjuse tõttu, teatab lapse sünnist perekonnaseisusametnikule mõni vanemate lähem sugulane või naaber, korteri- või majaperemees. Ülesantud teadete tõelikkuse eest vastutavad oma allkirjadega teadaandja ja tunnustaja.

Perekonnaseisuseaduse juhtnõõride § 29 (RT 48 — 1926) lausub, et isikul, kes sünni teadaannet on kohustatud perekonnaseisusametnikule teatama, kuid pole täitnud seda kohustust ühekuise tähtaja jooksul, võetakse vastutusele RNS § 29 põhjal.

Arvestades ülaltoodut, Siseministeeriumi Administratiivosakond juba 12. septembril 1927 ringkirjas nr. 43, milline saadeti kõigile perekonnaseisusametnikele, juhib perekonnaseisusametnikkude tähelepanu asjaolule, et Perekonnaseisuseaduse § 29 järgi on määratud sündide registreerimiseks ühekuine tähtaeg, arvates lapse sünnist. Samast ringkirjast selgub, et tegelikult sellest tähtajast ei peeta kaugeltki kinni. Et sündide registreerimisel laste vanemad seaduses ettenähtud tähtajaga edaspidi oleks sunnitud arvestama, juhitakse tähelepanu sellele, et selline olukord on karistatav RNS § 29 põhjal (juhtnõõride § 30).

Perekonnaseisuseaduse kohta antud juhtnõõride §§ 30 ja 43 ettenähtud vastutuselevõtmise sünnib üldkorras, s. o. kui asjaolud vastutuselevõtmiseks said teatavaks perekonnaseisusametnikule, teatab ta sellest politseile, kelle ülesandeks on astuda samme vastutuselevõtmiseks. Sama nõuet kordab Kohtu- ja siseministeeriumi Administratiivosakond ringkirjas 3. oktoobrist 1929 nr. 3379-a kõigile perekonnaseisusametnikele, kus muu seas on öeldud, et sünni registreerimisel juhtub väga sagedasti hulgalisi hilinemisi, mille arv

võrreldes eelmiste aastatega, näitab pealegi suurenemise tendentsi. Selline olukord tekitab ka suuri raskusi korraliku statistika pidamises demograafia alal, eriti veel kui tagant järele registreeritute tegelik sünniaeg ulatub eelmisse aastasse.

Et kutsuda kodanikke seaduse täpsemale täitmisele, teeb Kohtu- ja siseministeerium käesolevaga kohuseks perekonnaseisusametnikule järjekindlasti täita Perekonnaseisuseaduse kohta antud juhtnõõride § 30 (RT 48 — 1926) nõuet, mille järgi isikud, kes on kohustatud teatama perekonnaseisusametnikule sünnist, kuid pole täitnud seda kohustust ühekuise tähtaja jooksul, võetakse vastutusele RNS § 29 põhjal.

Seks peab perekonnaseisusametnik, kui talle on saanud teatavaks asjaolud, mis teda kohustavad algatama vastutuselevõtmist, neid asjaolusid teatama vastavale politseiasutisele, kelle ülesandeks on astuda edaspidiseid samme vastutuselevõtmiseks (Siseministeeriumi Administratiivosakonna ringkiri omavalitsusperekonnaseisusametnikule 10. ja 12. IX 1927 nr. 43, p. 10 ja perekonnaseisusametnikelavaimulikele 15. IX 1927 nr. 30, p. 10).

Vaatamata kõigile eelnimetatud korraldusile ja ettekirjutisile pole siiski vist sünniregistreerimise tähtajaga küllalt arvestatud, sest 17. juunil 1932, ringkirjas nr. 469, milline on saadetud Kohtu- ja siseministeeriumi Administratiivosakonna poolt kõigile perekonnaseisusametnikele, seletatakse, et Riigi Statistikeskbüroo andmeil on seadusevastaselt hilinevad sünniregistreerimiste arv väga kõrge. Hilinevad ei ulatuvat mitte ainult päevisse ja kuisse, vaid koguni aastasse ja tunduvat seepärast eriti ebaloomulikuna, et ühekuine registreerimistähtaeg on küllalt pikk. Teiseks olevat selline korras suureks takistuseks korrapärase ja täpse statistika pidamisel demograafia alal, eriti nüüd, mil on võetud Rahvusvahelise Statistika instituudi ees kohustus vastavate andmete andmiseks iga veerandaasta järel.

Arvestades seda, tuletatakse meelde kõigile perekonnaseisusametnikele nende kohustust algatada registreerimisega hilinestate vastutuselevõtmist (vt. Kohtu- ja

siseministeriumi Administratiivosakonna ringkiri 3. X. 1929, nr. 3379-a). Edasi teatatakse ringkirjas, et alates 1. augustist 1932 hakatakse jälgima ja prokuratuuri kaudu võtma vastutusele neid omavalitsuste ja ühingute perekonnaseisumetnikke endid, kes seadusevastaselt hoiduvad kõrvale hilja registreeritute laste vanemate vastutuselevõtmise algatusest.

Selle korralduse lõpul lausutakse veel, et juhtumel, kui kodanik on ilmunud sünni teadaandmiseks perekonnaseisumetnise ühekuisse tähtaja sees, kuid sünniakti koostamine teostub Perekonnaseisuseaduse kohta antud juhtnõuude §§ 6 ja 28 (RT 48 — 1926) ettenähtud põhjusil pärast registreerimistähtaega (Perekonnaseisuseaduse § 29), perekonnaseisumetnikult antud täiendava tähtaja jooksul, jääb ära vastutuselevõtmise algatamine.

Ülaltoodust näeme, et Kohtu- ja siseministeriumi arvates Perekonnaseisuseaduse § 29 (RT 191/192 — 1925) täitmata jätmise õigustab Perekonnaseisuseaduse kohta antud juhtnõuude § 29 põhjal kodanikku võtta kohtulikule vastutusele RNS § 29 korras, kusjuures vastutuselevõtmise algatajaks peab olema perekonnaseisumetnik, kellele saanud teatavaks vastavad asjaolud.

Praktikas on olnud juhtumeid, kus rahukohtunikud selliseis asjus on leidnud vääрте tunnuseid ja asjaosalisi ka karistanud, kuid terve rida on ka neid juhtumeid, kus rahukohtunikud on lõpetanud asja, kuna nad Perekonnaseisuseaduse § 29 täitmata jätmist ei pea süüteoaks, mille eest oleks võimalik karistada.

Kuna asi on küllaltki huvitav, olgu siinkohal märgitud ühe rahukohtuniku motiivid, kes asja vääрте tunnuste puudumisel lõpetas ja oma määruses lausub järgmist: „1932. a. 3. detsembril N. jsk. rahukohtunik vaadates läbi J. A. süüdistuse RNS § 29 järgi leidis: A. jsk. politseikomissar, saates juurdluse pealkirjaga 28. novembrist 1932. a. nr. 6177, palus J. A. võtta vastutusele selle eest, et ta oma 26. juunil 1932. a. sündinud poega ei registreerinud perekonnaseisumetniku juures ühe kuu jooksul, arvates lapse sünnist. Selle korralduse täitmatajätmise eest ni-

metatud seaduses, ei ka maksvas NS, UNS ja RNS pole nähtud ette karistust. Sama seaduse § 63 jõul on siseministril õigus anda täiendavaid määrusi ja juhtnõuude seaduse käsitamiseks ja teostamiseks. RT 48 — 1926 avaldatud siseministri juhtnõuures perekonnaseisuseaduse kohta, nimelt § 25 nõutakse sünniregistreerimist ühe kuu jooksul. See korraldus ei täienda Perekonnaseisuseadust, vaid kordab tema nõuet ja on seetõttu tähtsusetu. Tühine on aga nimetatud juhtnõuude § 30, mille järgi isikud, kes sünniteadaannet ei esita perekonnaseisumetnikule ühe kuu aja jooksul, võetakse vastutusele RNS § 29 põhjal, sest RNS § 29 järgi karistatakse valitsus- ja politseivõimude seaduslike korralduste ja nõudumiste või määruste täitmata jätmist, mitte aga seaduse enese täitmata jätmist. Seepärast tuleb asi vääрте tunnuste puudumise tõttu lõpetada. Käsitades Kr. Kp. S. §§ 52¹, 52², 52³ määras: lõpetada asjatoimetus vääрте tunnuste puudumise tõttu.“

Arvestades Kohtu- ja siseministeriumi ettekirjutisi ja korraldusi ühelt poolt ja käesolevas kirjutises toodud rahukohtuniku otsust ja motiive teiselt poolt, tekib küsimus kas on üldse mõtet tulevikus veel algatada vastutuselevõtmist, kuna on arvata juba ette, et asi tühistatakse või tehakse õigeksmõistetv otsus. Kahtlemata tekitab see kodanikes õigustatud meelepaha, kui perekonnaseisumetnik esineb kaebajana ja leiab kodaniku olevat süüdi, kuna rahukohtunik seda ei leia. Olevatki juba olnud juhtumeid, kus valla perekonnaseisumetnikule on tungitud kallale sellelaadilise kaebuse eest ja ühes kohas löödud öösel katki koguni perekonnaseisumetniku elukorterit aknad. Lugupidamist see perekonnaseisumetniku vastu kindlasti ei tõsta, kui on loodud olukord, et temale võidakse vaadata, kui põhjusega kaebajale. Ebaloomulik on seisund eriti veel seetõttu, et kodanikkude suhtumine Perekonnaseisuseadusse võib nähtavasti olneda täiel määral sellest, millise rahukohtuniku piirkonnas kodanik eluneb.

Tuleb vaid oodata, et Kohtu- ja siseministerium võimalikult kiires korras astuks tarvilikke samme praeguse olukorra muutmiseks, sest nii see kesta ei või.

Juhiseid arhiivide korraldamiseks.

Äsja ilmus Akadeemilise Kooperatiivi kirjastusel ja E. V. Arhiivinõukogu poolt heakskiidetud ja soovitatud „Arhiivinduse käsiraamat“, millises kirjeldatakse põhjalikult arhiivide korraldamist ja milline osutub seega väärtuslikuks käsitusmaterjaliks arhiivinduse alal tegelevaile ametnikele.

Uha kasvavad nõuded arhiivinduse distsipliinis kohustavad pühendama suurimat tähelepanu ja hoolt arhiivide korraldamisele, ametasutiste jooksva kirjavehetuse süstemaatilisele registratuurile ja üldiselt käsitatavate kirjakogude asjatundlikumale hooldamisele, et neid säilitada ja muuta tarvitamiskõlblikuks nii tegelikule elule kui ka teaduslikule tööle.

Riigi- ja omavalitsusteenistuses on hulk ametnikke, kelle hoolde on usaldatud asutise tähtsate ja väärtuslike arhiivide korrashoid ja kaitse. Kuna meie sellekohases, niikuinii kehvast kirjandusest on seni täielikult puudunud vastav käsiraamat, mis oleks juhiseks olnud arhiivinduse alal tegelevaile, siis on tulnud ammutada teadmisi seks tööks peamiselt juhulikest eeskujudest — eelkäijate teadumust ja traditsioonest, mis pole igakord kaugelki olnud otstarbekohaseks aluseks ja süsteemiks arhiivide korraldamise alal. Tegelik elu on sageli andnud tunda selliste arhiivide korraldamise otstarbekohatust ja süsteemitust.

Omavalitsuste tegelikel kantselei- ja tööjuhtel — linna-, alevi- ja vallasekretärel lasuvad mitmesugused ülesanded ja kohustused, millised moodustavad sageli iseseisva ja üldisest tegevusest eraldatud asjaajamise ja vastavalt sellele ka eripõhimõttele ja süsteemile rajatud arhiivikorralduse. Nii näiteks on linna-, alevi- ja vallasekretärid ühtlasi ka perekonnaseisumetnikkeks, millise tegevusega ühenduses olev asjaajamine tuleb täielikult eraldada omavalitsuse üldisest tegevusest, kirjavehetuse, lisatoimetised, aktid jne. korraldada Perekonnaseisuseaduses ja selle seaduse kohta antud juhtnõores ettenähtud korrale, moodustades omaette iseseisva arhiivi.

Et vältida arhiivimaterjalide segipaiskamist, mis raskendaks arhiivide käsitamist, muutes üksikute toimikute leidmise väga raskeks, kui mitte isegi võimatuks, seks on igale arhiivinduse alal tege-

levale ametnikule tarvilik esimese nõudena ja paratamatusest põhjalik arhiivinduse tundmine ja selguse omamine meie riiklikus arhiivinduses tegelikult maksva provenients- ja teistest põhimõttest. Seks, et saada selge arusaamise arhiivi mõistest, tema ülesandest, sihtest ja tarvilikke teadumusi ning näpunäiteid arhiivi tegelikult korraldamiseks, on ülalmainitud „Arhiivinduse käsiraamat“ teretulnuks ja väärtuslikuks juhiseks igale arhiivi alal tegelevale ametnikule.

See 164-leheküljeline raamat sisaldab neljalt autorilt, tuntud arhiivitegelasilt, rea väärtuslike kirjutisi.

Riigi Keskarhiivi juhataja mag. O. Liiv annab ülevaate arhiivi mõistest, ajaloo ja ülesandest. Sama arhiivi osakonna juhataja A. Perandi käsitab pikemalt arhiivi korraldamist ja kaitset, andes 48 paragrahvis hulk tegelike juhiseid selle kohta kuidas arhiive korraldada, liigitada, nummerdada jne., selgitades arhiivi kaitset, arhiiviruumi, arhivaalide paigutamist, kasutamist, parandamist jne.

Tallinna Linna Arhiivi uuema osakonna korraldaja R. Kenkmann käsitab arhiivinäitusi ja -väljaandeid ja lõpuks Tartu linna arhivaar mag. E. Tender puudutab registraatori ja arhivaari ülesandeid ja kutseharidust.

Üleminekuajal võimude vahetusega kaasaskäinud segaduste ja ümberkorralduste tõttu on meil kahjuks hävinud palju väärtuslike arhivaale — kirjakogusid, jättes suuri tühikuid, mida pole võimalik täita ei millegagi. Need õppetunnid pole kahjuks siiski küllalt sügavalt puudutanud kõiki meie tänapäeva arhiivihoidjaid. Leidub veel praegugi kohti, kus arhiivele ei pühendata erilist tähelepanu. Tähtsad üriku vedeleavad sageli kusagil vallamaja põõningul või niiskes kuuris, kus nende lõplik hävimine on vaid lähema aja küsimus. Sellisele ükskõiksusele tuleb teha kiire lõpp. Kõik omavalitsuste arhiivid, vanad registrid ja kirjakogud, milles peegeldub kohalik elu ja mis sisaldavad väärtuslike ja asendamatu andmeid, mille tihti suur õiguslik ja ajalooline väärtus, tuleb seada eeskujulikkude korda. Seks saab mõjuva tõuke ja leiab ka üksikasjalikke juhiseid ülalmainitud „Arhiivinduse käsiraamatust“.

Belgia „Administratiivpäeva“ puhul.

Vaevalt leidub veel mõni teine maa, kus sellise huvi, püsivuse ja anduvusega, sellise väsimatusega töötatakse haldamisse ehk administratsiooni puutuvate küsimuste kallal, kui Belgias. Seal pandi alus praegu laialiselt maad võtnud administratiivteaduste liikumisele (1907). P. de Vuyst'i eesvõttel ja parun Tibbaut', van Overbergh'i, Otlet'i ja Pien'i kaasabil asutati esimese rahvusvahelise administratiivteaduste kongressi kokkukutsumisele. Kongress tuli kokku Brüsselis 1910. a. Kongressil P. de Vuyst'i ettepanekul moodustati administratiivteaduste rahvusvaheliste kongresside alaline komisjon (Brüsselis). Maailmasõja tõttu võis teine kongress tulla kokku alles 1923. a. — samuti Brüsselis; sellest kongressist võttis osa ka Eesti ning määras tähendatud alalisse komisjoni oma esindajaks E. Maddison'i. Järgmised kongressid olid Pariisis (1927), millest võttis osa ka Eesti, ja Madridis (1930). 1930. a. moodustati alalisest komisjonist Rahvusvaheline Administratiivteaduste-instituut, mille liikmeks on ka Eesti (esindaja E. Maddison). Kõigis mais, kes olid esindatud alalises komisjonis, tekkisid rahvuslikud sektsioonid (1930. a. nad muutusid automaatselt Rahvusvahelise Administratiivteaduste-instituudi sektsiooniks). Instituudil on oma häälekandja „Revue Internationale des Sciences Administratives“, mis ilmub E. Lesoir'i peatoimetusel. Käesoleval aastal tuleb kongress kokku Viinis, kus esinevad ettekannetega Helveetsia viitsekantsler dr. Leimgruber („Ametnikkude juriidiline seisund“), prof. Gascon y Marin („Vaieldavad administratiivasjad“)

ja Poola kõrgema administratiivkohtu esimees Kopezanski („Töö ümberkorraldamine administratiivasutis“). Need ettekanded on koostatud instituudi rahvuslikelt sektsioonelt saadud materjalide põhjal (vastavad ülevaated Eesti kohta on koostanud E. Maddison, A. Palvadre ja J. Klesment).

Belgia, pannud aluse rahvusvahelisele liikumisele, koondanud Administratiivteaduste-instituuti kaugelt suurema osa riike, püüab elustada ka rahvuslike sektsioonide tööd, andes ise seks eeskuju. Lähemal ajal, 3.—5. märtsini 1933 korraldatakse Brüsselis „Administratiivpäev“ (*Journées Administratives*). „Administratiivpäeva“ korraldab Belgia rahvuslik sektsioon, kelle hinged on selle president P. de Vuyst, kes ühtlasi ka instituudi viitsepresident. Päevakorras on terve rida tähtsaid küsimusi, nagu ametnikkude ettevalmistamine ja haridus, omavalitsused, administratiivne dokumentatsioon ja selle meetodid, vaieldavad administratiivasjad, administratiivnäitused jne. Referentide-na esinevad paljud rahvusvaheliselt tuntud nimedega isikud. Ettekanded on ilmunud trükis — kaunis mahuka köitena — (hind 25 Belgia franki) ja pakuvad väga palju huvitavat materjali igatühele, kes vähegi tunneb huvi tähendatud küsimuste vastu. Jääks soovida, et kavatsatud „Administratiivpäev“ igati õnnestuks. Selle üle saame otsustada, kui on ilmunud päeva protokollid.

E. Maddison.

Rahvusvahelise Administratiivteaduste-instituudi Eesti sektsiooni esimees.

Kroonika.

Tartu linna laekur Gustav Teimann 50-aastane.

Tartu linna laekur Gustav Teimann sai 20. veebruaril s. a. 50-aastaseks.

Sündinud 20. veebruaril 1883, õppinud Tartu linnakoolis, astus ta 20. juunil 1902 Tartu linna maksukogukonna teenistusse, olles 13. jaanuarist 1910 maksukogukonna raamatupidajaks-asjaajajaks kuni maksukogukonna kui seisusliku asutise likvideerimiseni 1920. a. alul.

1910.—1918. a. täitis Tartu Linnavalitsuse nekrutiosakonna asjaajaja kohuseid. Kutsuti maailmasõja alul Linnavalitsuse poolt organiseerima sõjaväelaste perekondade riikliku abistamise komiteed, kus ta peale organiseerimise oli komitee asjaajajaks 7. jaanuarini 1915. 8. dets. 1919 astus Tartu Linnavalitsuse teenistusse linna laekurina, millisel kohal on püsinud tänaseni.

Seega pühitseb G. Teimann ühtlasi ka

oma 30-aastase teenistuse juubelit Tartu Linnaomavalitsuses.

Oma ameti alal on G. Teimann alati täpne, töökas, korrektne, vastutulelik ja õiglane, mispärast ta on võitnud Linnavalitsuse, kodanikkude ja kaasteenijate lugupidamise ja austuse.

Oma igapäevase töö kõrval on juubilaril jätkunud aega tõmmata kaasa ka seltskondlikus töös. Nii on ta püsivalt teotseenud Tartu Vabatahtlikus Tuletõrjeseltsis sekretärina, arhivaarina ja varahoidja abina.

Õnnitelles tüsedat töömeest ta kahekordsel tähtsal aupäeval, loodame juubilarilt, kes parimas meheas, veel palju positiivset tööd kodulinna Tartu heaks, milleks juubilarile veel kauaks raugematut tervist, jõudu ja tahtet.

Tartu linna tuletõrjelendsalga tegevus 1932. a.

Tartu linna tuletõrjelendsalk koostub 22 mehest. Vabatahtlik tuletõrje kutsutakse tulikahjukohale ainult suuremate tuleõnnetuste puhul, kui lendsalk üksi ei suuda panna piiri tulikahjule, või kui on karta tule levimist. Möödunud aastal kutsuti tuletõrjelendsalka välja 61 korda, vabatahtlikke tuletõrjujaid 2 korda ja viimaste ronijatejaoskonda — 1 kord.

Lendsalga väljakutsumise põhjusiks olid tulikahjud 35, ettevaatuse otstarbeks 4, otstarbeta 2, kuritahtlikult 1, tahma põlemise puhul 12, plahvatuse puhul 2 ja muude õnnetuste korral abi andmiseks 5 korda. Väljaspoole linna piire on lendsalk kutsutud 4 korda. Suuremaid tuleõnnetusi oli ainult 1, keskmisi 4. Seega on läinud aasta tuleõnnetuste poolt olnud üks õnnelikumaid.

Trahterimaks Tartus.

Tartu alkoholiste jookide müügi õigusega restoranide ja einelaudade trahterimaksu üldsummaks 1933. aastaks määrati endiste aastate summa — 110 000 kr. Sellest summast jaotati trahteriäride vahel 80 000 krooni, kuna muu osa loodeti saada toetusena riigi poolt ja uue maksuna klubidelt ja veini- ja õllekauplusilt. Et viimaseid lubataks maksustada, on esitatud vastav palve majandustrile. Viimaselt pole saadud mingit vastust.

Trahteriäride pidajad pole nõus neile määratud 80 000 kr. suuruse maksuga ja suur enamus neist on otsustanud sulgeda trahteriärid. Selle tagajärjel 33 trahteripidajat avati jaanuari alul ainult 5 äri. Trahteripidajad nõuavad maksu alandamist 20% võrra 1932. a. maksust — 72 000 kr., seega alaneks 1933. a. maks 57 600 kroonile. Linnavolikogu polnud nõus maksu alandamisega trahteripidajate poolt soovitud määral. Viimased esitasid uue palve alandada maksu samal määral, kuid Linnavalitsus ja eelarvekomisjon ei pooldanud seda, leides, et see nõudmine pole põhjendatud.

Kinode lõbustusmaks Tartus.

Alates 1922. a. võeti Tartus kinodelt lõbustusmaksu aastaks ettemääratud summa näol, viimati kokku 35 800 kr. aastas, mis jaotati üksikute kinode vahel ja tasuti linna kassasse kuuvisi ette. Olgugi, et selline maksuvõtmise kord on lihtne, sest jääb ära kinopiletite tembeldamine ja kontrollimine, kuid maksu kättesaamine määratud suuruses tekitas raskusi ja puudujääke linna tuludes, sest oli juhtumeid, kus kinod suleti mõneks ajaks omanikkude vahetamise puhul, samuti suvisel hooajal, mil kinoskäimine on väike. Suletud aja eest aga maksu ei tasutud.

Käesoleval aastal oli eriti karta puudujäägi tekkimist, sest kuuest kinost läksid neli ühe omaniku kätte. Ühel mitme kino omanikul oleks olnud kasulik, et pääseda maksust, sulgeda mõnda kinot kas või suviseks hooajaks; kinopidajale see kahju poleks toonud, sest kinoharrastajad oleksid käinud tema teistes kinodes.

Et vältida lõbustusmaksu puudujääki, otsustas linnavolikogu 12. detsembril 1932 võtta, alates 1. jaanuarist 1933 lõbustusmaksu kinodelt pileteilt ja määras lõbustusmaksu suuruseks 15% piletihinnast — viimase lisana.

Uue lõbustusmaksu võtmise korra juures loodetakse saada vähemalt sama summa, mis oli määratud ette.

Mõne kino ajutine sulgemine aga ei mõjuks maksu vähenemisele, sest kuue kino juures ajutine sulgemine arvatavasti ei vähenda kuigi palju kinoskäijate arvu.

Peale selle on volikogu poolt võetud vastu uus määrus lõbustusmaksu võtmise viisi ja korra kohta, mis avaldatud RT 98—1932.

Tartu Linna Laenukassa 10-aastane.

Tartus puudus laenuasutis, millel oleks rahva täielik usaldus ja milline oleks korraldanud laenu saamist reaalse kindlustuse — pandi vastu. Tungiv tarve vasta-va asutise järgi andis põhjust Tartu linnaomavalitsusele Tartu Linna Laenukassa asutamiseks, mis avati operatsiooneks 1. juunil 1922. Juba algaastail oli nõue laenude järgi sedavõrt suur, et vaevalt suudeti rahuldada kõiki soovijaid, sest asutisel puudusid vastavad ruumid ja tarvilik kapital. Nii kerkis juba esimesil tegevusaastail päevakorrale kapitali ja ruumide suurendamise küsimus.

Et saada üle ruumikitsikusest, seks ostis linn Auriku uulil nr. 2 asuva maja, kuhu laenukassa kolis 15. detsembril 1930, saades oma kasustada alul ainult pool ülemist korda 500- m^2 põrandapindalaga. Suvel 1932 ehitati tähendatud maja ümber ja laenukassa kasustada anti ruume 1500- m^2 põrandapindalaga, peale selle veel pööningukord 700- m^2 põrandapindalaga. Seega on nüüd lahendatud aastaid kestnud ruumikitsikus. Vastavalt ruumele on tulnud muretseda juurde ka tegevuskapitali, mida on saadud pankadest laenude näol. Kuna 1922. a. oli võimalus laenutada 60 000 kr., saadi käesoleval aastal laenutada juba kuni 200 000 kr.

Eriti suurt tõusu näitab laenukassa tegevus 1932. a. Näiteks on 1931. a. 1. aprillist — 1. oktoobrini laenutatud 87 271 kr. 9739 pandi vastu, lunastatud välja 10 816 panti 100 092 kr. väärtuses ja tähtaega pikendatud 5255 pandil, mille all oli 55 700 kr. laenu.

Sama aja jooksul on 1932. a. laenutatud 155 505 kr. 15 441 pandi vastu, lunastatud välja 12 330 panti 117 499 kr. väärtuses, tähtaega pikendatud 6068 pandil, mille all oli 64 009 kr. laenu.

1. novembril 1930 avati laenukassa juures komisjonikauplus, kus peale laenukassa oksjonist järele jäänud esemete müüakse ka väljastpoolt erainimeste poolt toodud ja panditud esemeid viimaste omanikkude nõudmisel. Seega on antud võimalus nende pandiobjektide omanikele, kes enam ei jõua lunastada välja esemeid, likvideerida neid soodsamail tingimusil kui see toimuks sundoksjonil.

Vaatamata sellele, et kauplus on töötanud lühikest aega, on ta kodanikkude seas leidnud elavat poolehoidu. Nii on esimese kuu jooksul toodud müügiks 262 eset 8 232 kr. väärtuses, müüdnud 59 eset 1 144 kr. eest.

Tartu Linnavolikogu esimest koosolekut käesoleval aastal peeti 30. jaanuaril. Päevakorras oli 25 punkti, neist suurem osa valimised ja mitmesugused palved. Uueks linnanõunikuks valiti linnavolinik V. T a m m a n lahkunud J. S ü t t ' i asemele. V. T a m m a n on olnud linnanõunikuks eelmise volikogu ajal kolm aastat, nõnda et ta on juba tuttav Linnavalitsuse tegevusega. Veel valiti Revisjonikomisjoni liikmeks A. T r u b o k, tulumaksukomisjoni J. R e k a n d ja K. L u k k, nende asemikeks J. A a v i k ja F. T o r m. Kinnitati linna Pedagoogikamuuseumi kirjastusfondi määrus. Tapamaja taksid jäeti maksvusse endisel kujul ja paarisundmääruses tehti väikesemaid muudatusi. Peale selle vaadati läbi hulk palvekirju restoranide ja maksude alandamise ja neist vabastamise asjas.

Petseri linna tööborsil oli 1. veebruaril 1933 registreeritud 167 töötat mees- ja 160 naistöölist. Töötuid on võimalik paigutada ainult avalikele hädaabitöile, sest eraisikuil pole nõutud tööliisi, kuna aga igasugused ettevõtted, kus töölised võiks leida tööd, puuduvad Petseris täielikult. Piiratud hädaabitööde krediidi tõttu on võimalik paigutada tööle eestkätt ainult I liigi töötuid. Nii on 1. veebruarini s. a. saadetud hädaabitöile I liigi töötuid 718 ja II liigi töötuid ainult 115 korral. Eriti raske on paigutada tööle naistöötuid, sest korraldatud hädaabitööl leiab tööd vaid 17 naist nädalas. Meestöötute paigutamise võimalused hädaabitöile on tublisti avaramad. Petseri linnas üle Kamenetsi oru tee ehitamise tööle on paigutatud 35 meestöötut ja alates 13. veebruarist s. a. saadeti II diviisi Põhjalaagri laskeraja ehitustöile Värskasse 30 meestöötut.

Tööborsil registreeritud töötuid on 190 asunud Petserisse peale 1925. a., kuna ainult 137 töötut on elunenud Petseris kauem kui 8 aastat. Sellest nähtub, et töötute suur arv (7% elanikkonnast, Tallinnas ainult vähe üle 2,5%) on tingitud suurest maaelanikkude voolust linna.

Petseri lasteabikomitee korraldusel saavad käesoleval ajal 97 last lõunasööki, 23 last toiduaineid ja 46 last rukkijahu. Lõunasöögi andmine sünnib igapäev kella 13—15, mil puhul ka kooliskäivaile lastele on võimaldatud lõunasöö-

gil käimine. Lõunasöögikäivast lastest on umbes 65% kooliskäijad. Peab ütlevat, et lõunasöögile on määratud pea kõik soovijad, arvatud välja jõukamate vanemate lapsed.

11. ja 12. detsembril 1932 korraldas komitee karbikorjanduse, millest saadi 135 kr. 26 s. Ka asutised ja eraisikud toetavad ohtrasti komiteed rahasummadega, milline asjaolu kergendab märksa toetuse andmist nii paljudele lastele.

Ehitustegevus Kaunases 1932. a.

1932. a. püstitati Kaunases üldse 269 massiivset ehitist, sellest 121 elumaja ja 148 ehitist muuks otstarbeks. Puumaju ehitati 879, millest 461 on elumajad ja 418 — muuks otstarbeks. Kapitaalremonti tehti 134 majas (55 massiivses ja 79 puumajas). Vähemaid ehitustöid teostati 326 korral. Tuli juurde 1439 uut korterit, sellest 343 massiivseis ja 1096 puumajus. Uute elumajade ruumala võrdub 319 302 m³, teiste majade ruumala — 64 450,5 m³, kokku 383 752 m³ — 651 503 m³ vastu 1931. a.

Aruandeaastal Kaunases püstitatud ehitiste väärtus ulatub 14 898 500 litini (1931. a. — 35 000 000 litti). Ehituskulud on möödunud aastal vähenenud, nimelt 7 000 000 litti A./S. „Maistas’e“ tapamajal 40 litti, kuna 1931. a. — 50 litti.

Üldiselt võib väita, et ehitustehnika Kaunases on teinud möödunud aastal tähelepanuväärivaid edusamme ja majad seadistati moodsalt.

Turbatoodang Leedus 1932. a.

Leedus on üldse 180 000 ha turbarabasiid, s. o. umbes 4% Leedu pindalast. Tehniliseks otstarbeks kasustatakse ümarguselt 65 000 ha 1932. a. toodeti 86 000 tonni turvast (1931. a. — 85 000, 1930. a. — 87 000). Suurim hulk turvast toodeti masinate abil aruandeaastal Šiauliai ja Kaunase linnaomavalitsuste poolt.

Õhuliiklemine üle Leedu.

1. veebruaril algas igapäevane liiklemine üle Leedu Berliini-Moskva lennuliinil, vahemaandumisega Kaunases. See lennuliin on 1687 km pikk ja selle läbilendamiseks kulub umbes 10 tundi.

Uusi tööstuskäitisi Leedus.

1932. a. jooksul rajati Leedus 116 uut tööstuskäitist, millesse investeeriti üldse 11 200 000 litti. Sellest summast langeb 7 000 000 litti üksi paberivabrikule Petrašiunais (Kaunase lähedal), milline algas tegevust käesoleva aasta jaanuaris. Seega langeb ülejäänud 115 käitisele 4 200 000 litti. Neist oleks suuremad sukavabrik (500 000 litti), kummikingavabrik (1 000 000 litti), tekstiilvabrik (150 000 litti), õllevabrik (150 000 litti), seebivabrik (150 000 litti), õlipuhastamisvabrik (120 000 litti), piimatalitis (110 000 litti), isolatsioonitorudevabrik (100 000 litti) jt.

1931. a. investeeriti uutesse käitisesse 17 000 000-litiline kapital, sellest 7 000 000 litti A./S. „Maistas’e“ tapamajal Panevežises ja Taurages.

Peale ülaltähendatud uute käitiste avatakse lähemal ajal kartuliümbertöötamis-, linaketramis- ja köievabrikud, millesse investeeriti 550 000 litti. Käesoleval aastal algab tegevust ka A./S. „Maistas’e“ uus tapamaja Šiauliais, milline maksus 3 000 000 litti.

Ühe-perekonna-majade ehitamise edendamine Saksamaal.

Saksa riigi valitsus on otsustanud anda 1933. ja 1934. eelarveaastal kuni 20 miljonit riigimarka toetusehituslaenu ühe-perekonna-majade ehitamise edendamiseks. Selle summa kasutamiseks on antud vastavad määrused. Need määrused on maksvad nii üksik-, kaksik- kui ka rea-ühe-perekonna-majade kohta. Teise korteri juurdeehitamine neisse majusse on lubatud. Püstitatud majus peavad olema tervishoiu nõuete kohased ja otstarbekohaselt jaotatud ja korralikult ehitatud kestvuskorterid. Igas majas peab olema vähemalt üks elu- ja keeduruum (lahus või elukööginä), üks magamisruum, siis veel üks elu- või magamisruum, samuti kelder, pesuköök ja kõrvalruumid.

Sellise ühe-perekonna-maja ehitamine ühes kõigi kõrvalkuldudega, arvatud välja vaid maa hind ja planeerimiskulud, ei tohi ületada 8000 riigimarka.

Esmajoones rahuldatakse neid maa- ja tahtjaid, kel on ehitamiseks palju võõr- või nmakapitali. Eelistatud on sõjas rask- vigastatud ja lasterikkad, samuti ka sellised maatahtjad, kes tagavad, et nad kergendavad perekonna ülalpidamist maa-

tükilt saadud tulust. Igal juhtumil peab maatahtjal olema omakapitali vähemalt 30% ehitus- ja lisakuludest, arvatud kaasa maa väärtus. Riiklikku ehituslaenu peab antama vaid nii palju kui see on tarvilik igal üksikjuhtumil. Tavaliselt ei tohi see ületada 1500 riigimarka, erijuhtumel võib seda suurendada 2000 riigimargani. Kui majja on ehitatud veel teine korter, võib riiklikku ehituslaenu suurendada kuni 1000 riigimarga võrra.

On maja ehitatud perekonnale, kel on neli või enam vanemate juures elunevat last, võib anda lisaehituslaenu kuni 500 riigimarka, kui lisaks ülaltähendatud ruumele on ehitatud juurde veel kolmas magamisruum. Mingil tingimusel ei tohi aga riiklik ehituslaen, ilma lisalaenu ta lasterikkaile perekonnale, ületada 25% ehitus- ja lisalaenu, arvatud kaasa maa väärtus.

Riiklikult ehituslaenu makstakse protsente, arvates laenu väljamaksmise päevast, ja järgneva aasta 1. jaanuarist tuleb tasuda laenu kustutamiseks 1% ühes kogunenud protsentidega. Protsendimäär on neli, kui riiklik ehituslaen ei ületa 40% ehitus- ja lisakuludest ühes krundi- ja maa hinnaga. Kui see aga ületab selle väärtuse piiri, siis tuleb maksta kogu kapitalilt 5%. Peale protsentide ja kustutuseks minevate summade tuleb veel maksuda esialgselt kapitalilt ½% valitsemislõivu. Laenu andmisel võib võtta ühekordset lõivu kuni ¾% laenusummast.

Riiklikku ehituslaenu antakse osariikide poolt riigi loal. Laenusaamise palveid peavad ehitajad esitama enne ehitustöö algu. Seejuures tuleb tõendada, et ehitusettevõtte finansseerimine on kindlustatud.

Plahvatusmootorite töötanud gaaside kahjulikkusest.

Inimese organism on äärmiselt tundelik mürgainete vastu, milliseid sisaldavad töötanud gaasid. Süsihapend, süsivesinikud ja metalliaurud võivad põhjustada mürgistusi. Süsihapend, milline juba pisimal hulgal soodustab hingamisprotsessi, on juba 0,2%-lise hulga juures surmav.

Sellist hulka võib arvestuste põhjal leida vaid liiklemistunneleis, ilmaki aga mitte lahtiseil teil. Seepärast tulekski juhtida suuremat tähelepanu Euroopa suurlinnade maaaluste liiklemisteede õhupuhastusele ja seada sisse, nagu see on Ameerikas, alaline õhukontroll. Süsivesinikkude aurud tekivad mootorite käitamisainete ebatäielikust põlemisest. Bensiini ja bensooli, samuti nende derivaatide aurud on äärmiselt tervistrikkuvad. Peamiselt on aga küllastamatute süsivesinikkude aurud, millised võib olla töötanud gaasis 1%-ni, need, mis mõjustavad mürgistuse tunnuseid. Need ained annavad töötanud gaasidele vastiku lõhna ja võivad 0,007%-lise hulga juures, peale pikemat sissehingamist, tekitada mürgistusi. Metalliaurud, millised satuvad õhku pisimais hulkades, tekitavad juba uimasust, oksendamist, südamenõrkust ja kõhuvalu.

Paratamatult kerkib päevakorrade mürgitustamise küsimus.

Mürkaineid võib kõrvaldada adsorbeerimise teel aktiveeritud söega, silika-gelliga, häilikkiviga jne. Katsed näitavad, et näiteks aktiveeritud süsi 200 juures peaaegu poole oma kaalust adsorbeerib bensooli või bensiiniga, suhteliselt võrdse ka küllastamatute süsivesinikkudega. Süsihapend kõrvaldatakse tagajärjekalt ka katalüütilise hapendumise teel. Pruunkivi ja süsihapendi segu on võimelised tavalse toatemperatuuri juures muutma süsihapendi süsihappeks. Adsorbeerimise teel on ka metalliaurud kergestikõrvaldatavad.

Nagu tõendab vastavate patentide hulk, on töötanud gaaside kõrvaldamise ülesanne teoreetiliselt juba lahendatud, praktiliselt aga — vaatamata küsimuse äärmisele aktuaalsusele — vastavate võimude ootaval seisukohal asumise tõttu, seni veel teostamata.

Olgu veel mainitud, et tolmuvabul, tõrvatud või asfalditud teil on mürgistuse oht kaugelt suurem, kui korraldamata teil. Põhjus selgub, kui tehakse kindlaks, et teil asuv tolm adsorbeerib mürgiseid osi kuni 0,5% oma kaalust.

(*Technisches Gemeindeblatt*).